Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир!

ХАЛҚ СЎЗИ

خلق سوزى

1991 ЙИЛ 8 ФЕВРАЛЬ ЖУМА
№ 28
ҲИЖРИЙ:
ҚАМАРИЙ 1411 ЙИЛ РАЖАБ, 24-КУН
ШАМСИЙ 1369 ЙИЛ ДАЛВ, 21-КУН

ЎЗБЕКИСТОН ССР ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ РЎЗНОМАСИ

1991 йил 1 январда таваллуд топган

НАРХИ ОБУНАЧИГА 7 ТИЙИН. СОТУВДА 10 ТИЙИН.

ЯНГИЛАНГАН ИТТИФОҚ—ҲАММА УЧУН ИШОНЧЛИ КЕЛАЖАК

М. С. ГОРБАЧЕВнинг телекўрсатув орқали сўзлаган нутқи

Бугун мен бутун мамлакат учун ҳаётий муҳим масала юзасидан сизларга мурожаат этмоқчиман. Бу масала — Иттифоқимизнинг келажаги тўғрисида ўтказиладиган референдумдир. У СССР Халқ депутатлари IV съездининг қарорига биноан ўтказилади. Уни ўтказиш тартиби ва кунини СССР Олий Совети белгилаб берган.

17 март куни совет кишилари бир саволга жавоб қайтаришлари керак. Олий Кенгаш бу саволни қуйидагича таърифлаган: «Сиз Совет Социалистик Республикалари Иттифоқини ҳар қандай миллат кишисининг ҳуқуқлари ва эркинликларига тўла-тўкис кафолот бериладиган тенг суверен республикаларнинг янгиланган федерацияси сифатида сақлаб қолиш зарур, деб ҳисоблайсизми?» Бунга: ҳа ёки йўқ, деб битта жавоб қайтарилиши керак. Ҳар биримиз алоҳида ва ҳаммамиз биргаликда аниқ-равшан фикримизни айтишимиз зарур.

Бугунга қадар кўпгина республикаларнинг олий ҳокимият органлари референдумни тайёрлаш ва ўтказиш тўғрисида ўз қарорларини қабул қилдилар. Қолганлари яқин вақт ичида буни аниқлаб олишлари керак. Афсуски, Литва ва Эстонияда СССР халқ депутатлари съездининг қарорларини писанд қилмаслик йўлига ўтиб олиб, референдум ўрнига аҳоли сўровини ўтказишга уринмоқдалар. Бундай сўровлар ҳуқуқий жиҳатдан асоссиз эканлиги мутлақо равшан. СССР Президентининг фармонида бу фикр айтиб ўтилди. Бироқ шундай қонуний савол туғилади: озодлик ва демократия байроқлари остида туриб, доимо халқнинг фикрини рўкач қилаётган мазкур республикаларнинг раҳбарлари уйдирма баҳоналар билан референдумдан, мамлакат турмушининг туб масаласи хусусида халқнинг ҳақиқий хоҳиш-иродасини аниқлашдан бўйин товлашга нега уринмоқдалар? Менинг тушунишимча, СССР Олий Кенгаши бундай вазиятда ҳар бир фуқаро Иттифоқимизнинг келажаги тўғрисидаги ўз хоҳиш-иродасини изҳор эта олиши учун ҳамма ишни қилиши керак. Бўлажак референдум мамлакатимиздаги биринчи референдум, шунинг ўзиёқ қайта қуришнинг жуда катта ютуғидир. Азиз ватандошлар, мен сизларнинг ҳаммангизни бутуниттифоқ референдумида қатнашишга чақираман.

Ҳар бирингиз референдумга борганингизда ўз нуқтаи назарингизни пухта ўйлаб, аслида гап давлатимиз ва халқимизнинг тақдири ҳақида, муштарак тақдиримиз тўғрисида бораётганини тушунишингиз лозим. Кейинги ойларда бу хусусда кўп гап айтилди. Сиёсий ҳаракатлар ва партияларнинг ҳужжатлари эълон қилинди. Республикаларнинг қонун чиқарувчи олий органлари суверенитет тўғрисида қабул этган декларацияларини алоҳида кўрсатиб ўтмоқчиман.

Бу масала хусусидаги мунозара ҳали давом этаётган бўлса ҳам, ҳозирнинг ўзидаёқ шуни аниқ-равшан қилиб айтса бўлади, совет кишилари барча халқларимизнинг муштарак бойлиги, уларнинг ишончли таянчи бўлмиш иттифоқни сақлаб қолиш тарафдоридирлар. Улар иттифоқимизда яшовчи барча халқлар бемалол равнақ топа олишлари, ўзларини ўз тақдирининг хўжайини деб ҳис эта олишлари учун иттифоқимизни янгилаш йўлида қатъият билан ҳаракат қилмоқдалар.

Янги иттифоқ шартномасининг лойиҳаси янгиланган иттифоқ давлати қандай бўлиши лозимлиги ҳақида умумий тасаввур беради. Бу лойиҳа матбуотда эълон қилинган. Иттифоқни янгилаш концепциясидаги энг муҳим нарса нима? Бу, аввало, федерациянинг аъзолари бўлмиш республикаларнинг суверенитетидир, бу суверенитет ҳар бир халқнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ва ўзини ўзи бошқариш ҳуқуқини таъминлайди. Бу иттифоқнинг ваколатларини, яъни улар марказий ҳокимият ва бошқарув идораларига топширадиган ҳамма ваколатларини амалга оширишда республикаларнинг биргаликда қатнашувидир. Суверен республикаларга ҳақиқатан ҳам муштарак манфаатларни қаттиқ туриб ҳимоя қила оладиган ва яшовчан федерация керак.

Федерация кенгашининг яқинда бўлиб ўтган мажлисида биз республикаларнинг раҳбарлари билан бирга, айтиш мумкинки, энг муҳим масалани — ваколатларни фарқлаб қўйиш масаласини муҳокама қилдик. Бошқа соҳалар бўйича ҳам шундай муҳокама ўтказилади. Айтилган таклифларни эътиборга олиб, республикаларнинг мухтор вакиллари ва экспертлар шартнома матни устидаги ишни давом эттирадилар. Бу — бениҳоя масъулиятли иш, бирмунча вақт керак бўлади. Бироқ бу ишни пайсалга солиб бўлмайди, деган тушунча ҳозирнинг ўзидаёқ мавжуд. Бундай ҳужжатнинг йўқлиги иқтисодий вазиятга ҳам, ижроия ҳокимиятнинг ишига ҳам, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларининг фаолиятига, халқаро ҳамкорлик имкониятларига ҳам салбий таъсир қилмоқда. Охир оқибат одамларнинг турмуш шароитида асоратли акс этмоқда.

Яна референдум масаласига қайтайлик. Мен кейинги вақтда сўзлаган нутқларимдан бирида халқларимиз биргаликда бошидан кечирган воқеалар ва орттирган тажрибалардан кейин, хомхаёлларсиз, оқилона фикр юритиладиган бўлса, улар асло ажрала олмасликларини айтган эдим. Хўш, менинг хулосам нималарга асосланган?

Тарих тақозоси билан шундай бўлдики, Сибирь кенгликларида, Узоқ Шарқнинг, Ўрта Осиёнинг ясси тоғликларида ва даштларида, Кавказ ва Помир водийларида, Болтиқ, Каспий ва Қора денгиз соҳилларида яшовчи кўпдан-кўп катта ва оз сонли халқлар Россия теварагида бирлашдилар. Бир неча аср давомида дунёда энг катта майдонда жойлашган ва турли тилларда сўзлашувчи кўп сонли аҳолиси бўлган Буюк Европа—Осиё давлати шаклланди.

Бу кўп жиҳатдан янги бўшлиқларни ўзлаштириш ва нуфус силжишлари билан боғлиқ бўлган ва неча юз йиллар давом этган мураккаб жараёнларнинг натижаси бўлди. Ҳамма жойда, барча қитъаларда бўлганидек, бу ерларнинг бир қисми истилочилик юришлари йўли билан қўлга киритилган эди. Кўп халқлар тажовузкорлардан ҳимоя излаб ёки катта бозорга қўшилиш, фан ва маданиятнинг жаҳон марказларидан бирига ошно бўлиш муддаоси билан ихтиёрий равишда Россияга қўшилган эдилар.

Рус халқининг очиқ кўнгиллилиги, унинг турли миллат кишилари билан тенг ҳамкорликка, уларнинг анъаналарини хайрихоҳлик билан қабул этишга ва ўз анъаналарини баҳам кўришга тайёрлиги бунга кўп жиҳатдан кўмаклашган эди.

Ҳозир Октябрь инқилобидан кейин вужудга келган халқлар иттифоқи нима берганлиги хусусида кўп мунозара бўляпти. Бироқ кўпинча мунозарада ҳақиқатан ҳам танқид қилишга ва қоралашга арзийдиган иллатларни танқид қилиш, шу йиллар мобайнида йиғилиб қолган ҳақиқий муаммоларни кўрсатиш билан бирга халқларимиз тақдирида рўй берган ижобий ўзгаришларни ёппасига инкор қилишга ҳам йўл қўймоқдалар. Ҳолбуки, жуда катта иш қилинди! Ўз давлатига эга бўлмаган ёки турли сабаблар билан ундан маҳрум бўлган ўнлаб халқлар ўз давлатини барпо этиш имкониятини олди. Ҳозир барча республикалар саноат, фан-техника имкониятларига, ўз кадрларига эгадирлар, ўз турмушини ташкил этишда бой тажриба орттирганлар. Иттифоқ барча халқларнинг мустақиллигига фашизм хавфини даф қилиш, буюк иқтисодий макон доирасида ўзаро ёрдам ва ҳамкорликдан баҳраманд бўлиш имкониятини берди.

Мамлакатда барча халқларимизнинг кўп асрлик биргаликдаги куч-ғайратлари натижасида ноёб цивилизация (ижтимоий тараққиёт, моддий ва маънавий маданият) таркиб топди, деб тўла асос билан айта оламиз. Ҳозирги ҳолатимизни тушуниш учун бу нарса жуда муҳимдир.

Аввало, барча республикаларимиз кўп миллатли эканини эътиборга олиш керак. Аралаш никоҳлардан миллион-миллион кишилар туғилган, қарийб 75 миллион киши ёки ҳар тўрт одамнинг бири, таъбир жоиз бўлса, «ўз миллати билан боғлиқ бўлмаган» республикаларда яшаб турибди. Тарихий жараённинг мана шу табиий натижасига қасд қилиш телбалик бўлур эди.

Ҳолбуки, бир қанча республикаларда туб жойли миллатга мансуб бўлмаган кишиларни иккинчи табақа фуқаролари, қочқинлар аҳволига солиб қўйишга, пировард натижа уларни жўнаб кетишга мажбур этишга уринишлар бўлмоқда. Шундай бир аҳволни ўйлаб кўринг, ўртоқлар: тинч даврда мамлакатимизда қочоқлар пайдо бўлди. Ўнлаб эмас, юзлаб эмас, минглаб мана шу ҳеч бир гуноҳсиз кишилар миллий можароларнинг сиёсий жазаваларнинг назоратдан чиқиб авж олган эҳтиросларнинг жабрдийдаларидир. Айирмачилик миллионлаб кишиларни тарихий ватандан, аждодлари дафн этилган диёрдан ажралишга, таркиб топган турмуш тарзини бузишга маҳкум этиш хавфини солмоқда.

Ёки иқтисодиётни олайлик. Ҳозир мамлакатнинг барча республикалари ва минтақалари иқтисодий жиҳатдан бир-бирига нақадар боғлиқлигини яққол билиш мумкин. Бундай боғлиқлик ўн йиллар, эҳтимолки, юз йиллар давомида шаклланган меҳнат тақсимоти ва кооперациясининг натижасидир. Шу яхлит тизма қаердадир айрим тугунларда бузилгудек бўлса, баъзи корхоналар тўхташи биланоқ ўнлаб ва юзлаб корхоналар ишида узилиш бошланади, сўнгра бутун мамлакатда «ўпирилиш» рўй беради.

Совет Иттифоқи жуда катта илмий ва маданий куч-қудратга эгадир. Мана шу маънавий бойлик ҳам биргаликдаги ижоднинг натижасидир. Ўзини мана шу қудратли маданий бисотдан айирган киши нималардан маҳрум бўлиши, нақадар ютқизиб қўйиши тушунарлидир.

Мамлакатнинг тўла ва ишончли хавфсизлигини таъминлаш имконияти ҳам катта иттифоқ давлатининг афзалликлари жумласига киради. Қолаверса, СССР Қуролли кучларининг ракета-ядро, стратегик қудратини тақсимлашга ким жазм қила олади?

Ўзининг сиёсий салмоғи ва ишонч мезонига кўра, Совет Иттифоқи ҳозир халқаро майдонда қудратли давлат бўлиб иш кўрмоқда, уни асосли равишда ўта буюк давлат деб атамоқдалар. Унинг сиёсати дунёда рўй бераётган ҳамма жараёнларга таъсир ўтказмоқда. Мана шундай нуфузга эга бўлиш учун жуда катта куч-ғайрат сарфланди. Бу нуфузни жуда тез совуриш, ҳавога учириш мумкин. Шуни айтиб қўймоқчиман: Совет Иттифоқининг халқаро ишлардаги мавқеини заифлаштиришни дунёда ўтакетган реакционерлардан ва милитаристлардан бошқа ҳеч ким хоҳламайди.

Азиз ўртоқлар, иттифоқни сақлаб қолиш ва уни теран янгилаш зарурлигига менинг қатъий эътиқодим мана шу ҳамма далилларга асосланган.

Янгиланган иттифоқ давлати, суверен республикалар федерацияси кафолатли хавфсизлик, катта бозор, қудратли фан ва маданият демакдир.

У адолат ва бирдамликка асосланган янги халқаро тартиб ўрнатишда энг муҳим бир мавқеин эгаллаб турган жаҳоншумул давлатдир.

У барча халқлар учун, сиз билан биз, фарзандларимиз ва набираларимиз учун ишончли келажакдир.

Намангандаги аҳолига маиший хизмат кўрсатиш бошқармаси Ленинграддаги «Маяк» тикувчилик бирлашмаси билан ҳамкорликда «Ласточка» корхонаси ташкил этди. Ҳозир бу ерда замонавий чарм камзуллар ишлаб чиқарилмоқда. Бундан ташқари мазкур корхонанинг ишга туширилиши меҳнат билан банд бўлмаган аҳолини ишга жалб этиш учун катта хизмат қилмоқда.

СУРАТДА: Ҳафиза Юсупова (чапда) ва унинг ленинградлик мураббийси Татьяна Клепикова.

А. КОВТУН олган сурат. (ЎзТАГ).

МАЪРАКА ТАРАДДУДИ

Буюк ўзбек мутафаккири ва шоири Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги арафасида Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасида бу маъракага қандай тайёргарлик кўрилаётганлиги батафсил муҳокама қилинди.

Мажлисда Ўзбекистон вазирликлари ва идораларининг, ижодий уюшмаларининг раҳбарлари, фан ва маданият арбоблари қатнашдилар. Учрашувни республика Президенти И. А. Каримов олиб борди.

Мажлисдан сўнг шу ерда ташкил этилган кўргазма кўздан кечирилди. Кўргазмага шонли сана шарафига турли корхоналар ишлаб чиқарган маҳсулотлар қўйилган эди. Улар орасида бадиий буюмлар фабрикасида тайёрланган ажойиб сўзаналар, Тошкент чинни заводи ишлаб чиқарган чинни буюмлар туркуми, кўн-атторчилик ва спорт буюмлари ишлаб чиқариш бирлашмасининг халталари бор эди. Шу ердаги столларга Алишер Навоий номидаги кўчани таъмирлаш ва ободонлаштиришга оид эълон қилинган мусобақага тақдим этилган лойиҳалар ҳам қўйилган. Бу лойиҳаларни олтита ижодий гуруҳ тақдим этган, уларнинг ҳар бири Тошкентнинг асосий кўчаларидан бирини қандай кўраётганлигини лойиҳада акс эттирган. Чизмалар қўйилган стендларда буюк шоир номи билан аталувчи ягона мажмуани яратишга доир бир қанча таклифлар акс этган. Бу ерда яқинлашиб келаётган маърака муносабати билан чиқарилган китоблар ва плакатлар ҳам бор.

Мажлисда республика маърака комиссияси аъзоларининг, амалий тадбирлар ўтказишга ҳозирлик кўрилаётган Самарқанд ҳамда Хоразм вилоятидаги Хонқа ноҳияси вакилларининг ахборотлари тингланди. Шонли санага кўпгина яхши ва керакли ишлар қилинганлиги, айни вақтда маъракага тайёргарлик кўришда кўп ишлар чўзилиб кетганлиги таъкидланди. Жумладан, бу гап Навоий кўчасидаги шеърият боғини таъмирлашга, шоир ҳайкали ўрнатиладиган жойни танлашга, ёдгорлик обидаси устидаги ишларни бошлаб юборишга таалуқлидир.

Ўзбекистон пойтахтида Навоий боғини бунёд этиш, унинг номи билан аталувчи гуманитар лицей очиш, Тошкентдаги адабиёт музейига давлат музейи мақомини бериш таклиф қилинди. Навоий номли Ўзбекистон ССР Катта театридаги ва Навоий номли давлат кутубхонасидаги аҳвол ҳам муҳокама этилди. Маърака, дейилди мажлисда, миллий маданиятнинг қайта тикланишига, турли миллат кишиларини жипслаштиришга, маънавий соҳада юксалишга хизмат қилиши лозим. Маърака тантаналарини сентябрь ойида ўтказиш режалаштирилган. Шонли воқеани муносиб кутиб олиш учун ҳали кўп иш қилиш керак бўлади.

Мажлисда Ўзбекистон ССР вице-президенти Ш. Р. Мирсаидов, Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси раисининг ўринбосари Э. Самандаров, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг котиби Ж. Ҳамидов сўзга чиқдилар.

(ЎзТАГ).

СССР Журналистлар уюшмаси съездида

МОСКВА. (Махсус мухбиримиз телефон орқали хабар беради). 5 февраль куни СССР Журналистлар уюшмасининг VII съезди очилди. Ундан бир кун илгари уюшма пленумида журналистлардан сайланган СССР халқ депутатлари, жумладан «Халқ сўзи» ва «Народное слово» рўзномаларининг бош муҳаррири А. Ғ. Мухторов ҳам ҳисобот беришди.

Съезднинг дастлабки дақиқаларидаёқ ниҳоятда кескин кечди. Бир гуруҳ депутатлар: «Биз Кравченкони уюшма сафидан ўчириш масаласини съезд кун тартибига қўйишни таклиф этамиз», — дейишди. Гап шундаки, Леонид Кравченко СССР Телевидение ва радио эшиттириш давлат қўмитасининг раиси. Аниқроғи, ушбу лавозимга бундан бир ойча бурун тайинланганди. Худди шу даврда телевидениенинг кўпчиликка манзур бўлган энг ўткир кўрсатувлари, жумладан «Нигоҳ», «7 кун» кўрсатувлари зангори экрандан узоқлаштирилди. Радио қошида фаолият кўрсатаётган «Интерфакс» агентлиги тарқатиб юборилди. Буни нафақат делегатлар, балки кўпчилик томошабинлар ҳам ошкоралик ва демократияга қарши кескин ҳужум, деб қабул қилдилар. Шу боисдан ҳам съездда Кравченкони уюшма аъзолигидан ўчириш масаласи қайта-қайта кўндаланг қўйилди ва шундан сўнг бу таклиф инобатга олинганини эълон қилинди.

Ҳақиқатан ҳам сўнгги пайтларда ошкораликка қарши кескин «жанг»лар уюштирилаяпти. Бир қатор матбуот нашрлари ёпиб қўйилди. Ушбу съездда, табиийки, ана шулар ҳақида гап юритилиши кутилганди, лекин минг афсуски, съездга қайта қуриш сиёсатининг муаллифи, СССР Президенти Михаил Горбачев келмади. Нафақат келмади, балки анжуман номига икки энлик табрикнома ёзишни ҳам ўзига эп кўрмади. Съездга умуман ҳукумат раҳбарларидан ва ҳатто Ошкоралик қўмитасидан ҳам бирор вакил келмади. Шунинг учун ҳам делегатлар ўз норозиликларини билдиришди ва СССР Президенти номига телеграмма ёки мактуб йўллаш таклифини киритишди.

СССР Журналистлар уюшмаси раиси Иван Зубков бир соатдан кўпроқ ҳисобот берди, лекин унинг маърузаси силлиққина бўлиб, у ер-бу еридагина танқид учқунлари бор эди, холос. Доклад бўйича муҳокамада бир қатор делегатлар, жумладан «Халқ сўзи» рўзномаси, бош муҳаррирининг ўринбосари Анвар Жўрабоев ҳам иштирок этди.

Съезд ўз ишини давом эттираяпти. Таъкидлаб ўтамиз: ушбу анжуманда «Халқ сўзи» ва «Народное слово» рўзномаларидан 5 киши — А. Мухторов, А. Жўрабоев, Г. Матёқубова, Г. Неклесса ва А. Танхельсон қатнашмоқдалар.

ЁДЛАБ ОЛИНГ

ЭЙ ЖИСМ, АНИНГ КУЙИНИ ПАЙДО ҚИЛАКУР,
ЭЙ КУНГУЛ, УШУЛ КУЙИНИ МАЪВО ҚИЛАКУР,
ЭЙ КУЗ, СЕН ОНИНГ ЮЗИН ТАМОШО ҚИЛАКУР,
ЭЙ АШК, ОНИНГ КУЙИ СОР ОҚИЛАКУР.

Ўзбек шоири, мутафаккири ва давлат арбоби Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан эсдалик тангани муомалага чиқариш тўғрисида

СССР Давлат банки ўзбек шоири, мутафаккири ва давлат арбоби Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан 1 сўмлик эсдалик тангани муомалага чиқаради.

1 сўмлик эсдалик танга оқ рангли мис-никель қотишмасидан тайёрланган бўлиб, диаметри 31 миллиметр бўлган доира шаклидадир.

Танганинг ўнг ва тескари томонлари айланаси бўйлаб қабариқ ҳошия бўлади.

Танганинг ўнг томонига СССР Давлат герби жойлаштирилган, унинг остига «СССР», икки сатрга танганинг қийматини билдирувчи «1 рубль» ва зарб этилган йилни билдирувчи «1991» санаси ёзилади.

Танганинг тескари томонига Алишер Навоийнинг қабариқ тасвири туширилади, унинг чап томонида доира бўйлаб «1441—1501» саналари бўлади, пастида икки сатрда «Алишер Навоий» сўзлари ёзилади.

Танганинг айланаси бўйлаб «Одинь рубль» сўзлари икки марта ўйиб ёзилиб, ораси икки нуқта билан ажратиб қўйилади.

Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан чиқариладиган эсдалик танга 2,5 миллион дона бўлади, шу жумладан 0,35 миллион донасининг сифати яхшиланган.

Эсдалик танга тўловларининг ҳамма турларига, шунингдек жорий, ҳисоб варақаларига ёзишга, омонатга, аккредитив ва жўнатиш учун ҳеч бир чеклашсиз ўз қиймати бўйича қабул этилиши мажбурийдир.

«Ҳайъатул иғоса» хайрияси

БУТУН ислом уюшмасининг «Робита» ташкилоти қошидаги «Ҳайъатул иғоса» деб аталувчи хайрия қўмитасидан Тошкентга бир марта ишлатиладиган ярим миллион дона шприц келди.

САУДИЯ Арабистони ҳудудидаги бу саховатпеша қўмита раҳбарияти билан Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диния бошқармаси раиси муфтий Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуф ўрталаридаги мунтазам дўстона алоқа ҳамда мулоқотлар кўп яхши самаралар бермоқда. Араб мусулмонларининг Ўрта Осиё минтақасидаги кўмакка муҳтож хастаю ногиронларга ярим миллион дона шприц ҳадя этганликлари таҳсинга лойиқдир.

Куни кеча диния бошқармасида Саудия Арабистонидан келган шприцларни зарурат сезилаётган тиббий муассасаларга топшириш маросими бўлди. Совғанинг асосий қисми Тошкентдаги болалар шифохоналари ва туғруқхоналарга берилди. Бир қисми эса Орол денгизининг қуриши натижасида турли оғир хасталиклар кенг тарқалаётган музофотлар, Тожикистондаги алюмин заводининг касофати билан кўплаб ҳайфли касалга чалинаётган Сариосиё аҳолиси ва Фарғона водийсининг айрим муҳтож шифохоналари учун ажратилди.

— Биз хайрия қилинган ушбу шприцларнинг давосидан фақат мусулмонлар эмас, балки Ўрта Осиё минтақасида умргузаронлик қилаётган жамики миллатта мансуб тиббий муолажага муҳтож бева-бечоралар, етим-есирлар ва ногиронлар ҳам баҳраманд бўлиб, шифо топишларини истаймиз, — деди муфтий шприцларни топшириш маросимида. — Зеро, ким бўлишидан қатъий назар, муҳтож бандага кўмак қўлини чўзмоқлик ҳар бир мусулмон учун ҳам фарз, ҳам қарздир.

Жумҳурият Соғлиқни сақлаш вазирлигининг маросимда иштирок этган раҳбарияти вакиллари бу қадар салмоқли холис кўмаклари учун араб биродарларимизга миннатдорчилик билдирдилар.

А. ЙЎЛДОШЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

АХБОРОТ

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўртинчи сессияси 1991 йил 14 февралда чақирилиши, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши раёсати «Ўзбекистон ССРдаги корхоналар тўғрисида»ги Ўзбекистон ССР қонуни лойиҳасини шу сессия муҳокамасига қўйиши муносабати билан Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши саноат, халқ истеъмол моллари, аҳолига хизмат кўрсатиш ва савдо комитети мазкур қонун лойиҳасининг («Халқ сўзи» рўзномасининг шу йил 30 январь сонига қаралсин) муҳокамаси шу йил 13 февралда тугашини маълум қилади.

Депутатлик ҳаловат эмас

ЖОН ЧЕКМАСАНГ...

Ўтган йили баҳорда маҳаллий шўроларга сайлов бўлиб ўтган кунлар сира ёдимдан кўтарилмайди. 121-Деҳқонобод сайлов округидан Тошкент вилоят кенгаши депутатлигига кўрсатилган номзодлар овоз олишолмагач, қайта вакил кўрсатиш пайтида қизиқ ҳангомалар бўлиб ўтган эди. Деҳқонобод маҳалласида истиқомат қилувчи бир гуруҳ оқсоқоллар участка инспектори, милиция катта лейтенанти Тоир Нуралиев номзодини рўйхатга олдиролмай қишлоқ шўроси билан райком орасида бўзчининг мокисидай қатнашганди. Ниҳоят, халқ талаби ҳақ жойдан чиқди: номзод рўйхатга олинди. Район миқёсидаги раҳбар ҳам қўшни хўжаликдан тавсия этилди. Яна бир номзод аввалроқ катта бир корхонадан кўрсатилганди. Сайловолди ишлари қизигандан қизиди. Нафақат Фрунзе қишлоқ шўроси ҳудудида яшовчилар, балки Калинин райони аҳолиси ҳам ҳали бунақа сайловни кўрмаганди.

Юқоридан топшириқ олган мутасаддилар керакли номзод учун тинимсиз елиб югуришди. Бироқ муз жойидан кўчган, халқ уйғонган эди... Шу ерда туғилиб ўсган Тоир Нуралиев депутатликка сайланди. Дўстлар шод. Район миқёсидаги раҳбар тантилик қилиб, депутатни биринчилардан бўлиб табриклади. Аммо оддий миршаб депутатликнинг уддасидан чиқармиди, деган гаплар анча вақт давом этди.

Сайловолди учрашувлари ҳам баҳс-мунозараларга бой бўлди. Номзодлар ваъда беришда ниҳоятда саҳийлик қилдилар, бироқ қуруқ гапдан кўра кўпроқ амалий иш қилишга ўрганган Тоирнинг йиғинлардан бирида айтган гапларини сайловчилар ҳали-ҳамон эслаб юришади.

— Сизларга олтин тоғ ваъда қилолмайман. Менда бундай имконият йўқ. Агар ишонч билдирсангизлар, нима юмуш бўлса биргаликда киришамиз. Сайловдан сўнг ҳам ҳозиргидек фаол бўлсангиз, ечилмайдиган муаммо йўқ. Гап сиз билан бизнинг бирлигимизда қолган...

Мана, орадан салкам бир йил ўтди. Жамиятимизни тўлқинлантирган ўша кунларда сайловларга алоқадор вазифаларда ишлаганим учун ҳам уларнинг нақадар қизғин ўтганидан воқифман. Юқорида ҳикоя қилинган воқеалар эса бевосита ўз қишлоғимизда юз берган. Сайланган депутатни ҳам болаликдан танийман. Унинг халқ ноиби сифатида олиб бораётган ишларини кузатиб бораман.

Қишлоғимизда бўлиб ўтган йиғинлардан бирида имкониятдан фойдаланиб, сайловчиларнинг у ҳақдаги фикри билан қизиқдим.

— Гапнинг очиғи, Тоиржоннинг бунчалик жонкуярлигини билмаган эканман, — дейди 17-ўрта мактаб директори, қишлоқ шўросининг депутати Тўхтамурод Пўлатов. — Оддий бир участка инспектори-да, деб юрардим. Бошқаларга ўхшаб катта ваъдалар бермади. Иш юзасидан, шунингдек, маҳалла қўмитаси раиси муовини бўлганим туфайли турли даражадаги раҳбарларга тез-тез ишим тушиб туради. Ваъдалардан шунчалик тўйганманки, уларни эшитишим билан қайси бири амалга ошади-ю, қайси шунчаки, қутулиш учун берилганини сезиб тураман.

Район раҳбарлари иштирокида ўтказилган бевосита мулоқотлардан бирида мактабда, маҳалламизда телефон йўқлигини айтганимда, катталардан бири биз яшайдиган Гагарин номли давлат хўжалигига олтита телефон берадиган бўлди ва сўзининг устидан чиқди. Қарангки, хўжалик раҳбарлари уларни идорага ўрнатиб олишибди. Уялганларидан мактабга ўзларидан ортган эскисини ўрнатиб беришди. Бир-икки кун ишлади, холос. Ҳозир қуруқ савлат бўлиб турибди.

Нуралиев депутат сифатида ишончларингизни оқлаяптими, дерсиз? Ҳа. Ундан қишлоғимиздаги катта-ю кичик мамнун. Биринчи бўлиб сув муаммосини ҳал этди. Йўлларимизнинг бир қисми шахсан унинг ташаббуси билан асфальт қилинди. Бир неча йиллардан бери чўзилиб келаётган газ муаммоси ҳал этилди. Ҳозир зарур анжомлар, қувурлар келтирилган. Ҳадемай «зангори олов»дан фойдалана бошласак, ажаб эмас.

Мени бошқа бир нарса ташвишга солаяпти. Биз ўтган йили фақат вилоят кенгаши депутатига эмас, Иттифоқ, жумҳурият, район, қолаверса қишлоқ шўроси ноибларига ҳам овоз берганмиз. Афсуски, уларнинг аксарияти сайлов бўлиб ўтганидан бери бирор марта ҳол сўраб келганини кўрмадик.

Суҳбатимизга «Наврўз» маҳалла қўмитасининг раиси Мурод ака Ҳаитов қўшилди:

— Ошкоралик сиёсати туфайли эркин фикрлаш, дардимизни ошкора гапириш имкониятига эга бўлдик. Етмиш йилдан зиёд топталиб келинган қадриятларимиз тикланаяпти. Миллат, имон, эътиқод деган тушунчалар талқини аслига қайтаяпти. Ана шу умидбахш ўзгаришлар туфайли ота-мерос удум — Наврўзни катта байрам сифатида нишонладик. Маҳалламизда яхши ният билан масжид қуришга киришдик. Қишли-қировли кунларга қолмай қутлуғ даргоҳ томини ёпиб олдик. Эл-юрт борини аямади, меҳнат қилди.

Гапни узоқдан бошлашимнинг боиси бор: депутатимиз Тоиржон Нуралиев бу хайрли ишда қўл ковуштириб тургани йўқ. Югуриб-елиб, баҳоли қудрат ёрдам қилди. Жумҳурият халқ депутати Ислом Худойқуловга ҳам раҳмат: у ҳам қараб тургани йўқ. Афсуски, қишлоқ кенгашининг бирор депутати, бирор раҳбари бир дақиқа вақт ажратиб, ҳол сўрашга ярамади. Сабаби битта: атроф-теварагимиздаги хўжалик ва корхоналар раҳбарларидан бирови ҳам бу ерда яшамайди. Ҳаммасининг тагида давлат бериб қўйган машина. Эрталаб келиб, кечқурун турнақатор бўлиб иссиқ гўшаларига — шаҳарга кетишади. Бизнинг дардимиз, ташвишимиз, иссиқ-совуғимиз уларни қизиқтирмайди. Шуни айтадиларда отадошнинг оти ўзгунча, овулдошнинг тойи ўзсин, деб.

— Жуда тўғри айтдингиз, — дейди меҳнат фахрийси Мамағофир ака Ҳамроалиев. — Бир хўжаликда 30 йил сурункали ишлаб, пенсияга чиққанман. Тўққиз фарзандим бор. Уй етишмаслигидан ўғилларимни уйлантиролмай юрибман. Ариза ёзиб борсам, турли қонунларни рўкач қилиб ар беришмади. Депутатимизга айтгандим, ишни бир ёқли қилмагунча тинчимади. Унинг ёрдами билан жойли бўлиб қолдим.

Суҳбатимиз қизиган паллада Тоирнинг ўзи келиб қолди. У билан қачон учрашиб қолсак, гапимизнинг ярми депутатлик фаолияти ҳақида бўлади.

— Нимасини айтай, иш кўп, вақт кам. Участка инспекторининг ташвиши ўзи бир олам. Бирига улгурсанг, бири қолиб кетади. Осон бўлмаяпти.

Машқининг пастлигидан йиғилишдан кўнгли тўлмаганини сездим.

— Баъзи қишлоқ кенгаши депутатларини кўрсам, қоним қайнайдиган бўлиб қолди, — дейди куюниб. — Вилоят, жумҳурият ноиблари сайлови тортишувларга бой бўлгани билан қуйи бўғинда сира ўзгариш сезилмади. Кўпинча эски тартибда бўлди: хўжалик раҳбарлари тавсия этган рўйхатдагиларнинг бариси силлиққина депутат бўлиб олишди. Улар ҳатто нега сайланишгани, нима юмушни бажаришлари билан ҳам қизиқишмайди. Кенгаш сессияларида эса қайси хўжаликдан сайланган бўлишса, ўша хўжалик раҳбарлари гапини маъқуллаб ўтираверишади. Баъзан ўйланиб қоламан: ўзи қишлоқ шўроси, унинг кўп сонли депутатлари керакмикан?! Одамларнинг аксарияти ким қишлоқ кенгаши депутатлигига сайланганини билмайди.

— Ўзингизнинг ишларингиз-чи?

— Қўлдан келганича ҳаракат қилаяпман. Аммо баъзи раҳбарларга ёқмаяпти. Одамлар ташвиши билан югуриб еласану, раҳмат дейиш ўрнига, кўпинча кесатиқ гаплар эшитасан. Яхшиямки, дардингни тушунадиганлари, ҳеч бўлмаганда тўғри маслаҳати билан йўл-йўриқ кўрсатадиганлари бор. Акс ҳолда эл-юрт олдида уялиб қолиш ҳеч гап эмас. Сайловчилардан эса ҳали қарзим кўп...

Депутат ҳақ. Ҳали шўролар ҳокимиятни ўз қўлларига олганларича йўқ. Иш юритиш ҳам кўп ҳолларда эскича андоза билан, юқорининг кўрсатмасига асосан бўлаяпти. Жонкуяр, муносиб депутатлар эса, афсуски, оз. Лекин бўлиб ўтган сайловлар учун ачинмаслигимиз лозим: ҳақиқатга оз бўлса-да йўл очилди-ку! Одамлар кимнинг ким эканини ажратиб олишаяпти. Насиб этса навбатдаги сайловлардан сўнг бутунлай янгича шўролар ҳокимиятини кўрсак ажаб эмас.

Т. АБДУРАҲМОНОВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

Мамлакат Расулова ва Рафиқа Йўлдошева (суратда)-ларнинг «Ташсельмаш» заводида иш бошлаганига кўп бўлди. Бугунги кунда заводнинг алюминий цехида уларнинг издошлари кўп. Халқ хизматидаги бу аёллар шунинг учун ҳам жамоада ҳурматли, иззатли.

Т. КАРИМОВ олган сурат.

Номи ўзгарди

БОКУ. Бугундан бошлаб Озарбайжон ССРнинг номи ўзгарди: энди у Озарбайжон республикаси деб номланади. Республика Олий Кенгашининг мажлисида ана шундай қарор қабул қилинди.

Озарбайжон республикасининг Давлат байроғи тасдиқланди. Бугун мажлислар залидаги фахрли жойга ўрнатилган тўғри тўртбурчак шаклидаги бу байроқ кенглиги бир хилдаги горизонтал уч бўлакдан иборат. Уларнинг бири зангори, иккинчиси қизил ва учинчиси яшил рангда бўлиб, қизил йўл ўртасига оқ рангли ярим ой ва саккиз қиррали юлдуз тасвири туширилган.

Республика Конституциясига киритилган бу ўзгартишлар унинг ижтимоий турмушида юз бераётган ўзгаришлар, миллий ўз-ўзини англашнинг ўсиши ҳамда Озарбайжон давлатчилигининг ривожланаётгани билан боғлиқдир. Ўтмишга эҳтиром юзасидан аввалги икки рангли Давлат байроғини Озарбайжон халқининг миллий тарихи мулки сифатида сақлаб қолиш тўғрисидаги халқ депутатлари республика Олий Кенгашининг қарорини тасдиқладилар.

Янги парламент ишини ёритаётган республика ва марказий газеталарнинг мухбирлари билан ўтказилган учрашувда хабар қилишларича, давлат нишони, давлат мадҳиясининг матни ҳамда Озарбайжон республикасининг тақдирлаш белгилари тўғрисида ҳам қарор қабул қилинган.

* * *

ФРУНЗЕ. Фрунзе шаҳрининг ҳозирги номи тарих бўлиб қолди. Энди Қирғизистон пойтахти Бишкек деб номланади. Республика парламенти шу ном учун овоз берди.

Шаҳарга бериладиган янги ном тўғрисидаги масала кўпгина гап-сўз ва баҳс-мунозарага сабаб бўлди. Баъзилар бу шаҳарни Манас, Пишпак деб номлашни таклиф қилишди. Сессия номига фуқаролардан, меҳнат жамоаларидан шаҳар номини ўзгартиришни кейинга қолдириб, бунинг учун ажратилган маблағни долзарброқ эҳтиёжлар учун сарфлаш талаб қилинган кўплаб хат ва телеграмалар келди. Депутатлар эса баҳс мунозараларга чек қўйишди.

Нуқтаи назар

БЕСАМАР ИХТИРОЛАР

Кейинги йигирма-ўттиз йил ичида матбуот саҳифаларида ғўза селекцияси ва уруғчилиги масалаларига бағишлаб юзлаб мақолалар эълон қилинди. Радио ва телевизор орқали ўнлаб селекционер олимларимизнинг маърузалари, суҳбатлари, илмий тавсиялари, баҳслари берилди. Уларнинг мазмуни деярли шундай: «чигитга экиш олдидан фалон ёки пистон дори билан ишлов берилса...» ва охирида бир хил хулоса: «агар... шундай қилинса, пахта ҳосилдорлиги гектар бошига 2—3, ҳатто 5 центнергача ошади».

Ҳолбуки, чигитга ишлов бериш масаласига бағишланган юқоридаги «кашфиёт»нинг ҳеч бўлмаганда ярми ишлаб чиқаришга жорий қилиниб самара берганида, бугунга келиб пахта ҳосилдорлиги гектар бошига 200—300 центнерга етган бўлур эди! Афсуски, ҳосилдорлик ҳамон ўртача ўттиз центнер атрофида, амалда кўзга кўринарли ҳеч бир силжиш йўқ. Жумҳуриятимизда пахта ялпи ҳосилининг ошувига экин майдонларини кенгайтириш ҳисобигагина эришиляпти. Айтайлик, чигит ивитишда ўша «фалон-пистон» дориларни қўллаш сув ҳавзаларининг заҳарланишига, атроф муҳитнинг ифлосланишига олиб келаяпти. Биргина чигитга ишлов бериш самараси масаласи билан юзлаб олиму илмий ходимлар шуғуллансалар керак. Хўш, чигитни дориламасдан тоза сувда ивитиб экса, униб чиқмайдими? Чиқади! Чигитга гоҳ у, гоҳ бу заҳар билан ишлов берилса ҳам барибир, ҳамма нарса тупроқ тузилишига, унинг ҳарорати ва намлигига боғлиқ. Ахир, инқилобдан олдин ва ундан кейин ҳам узоқ йиллар давомида пахта етиштиришда бирон-бир кимёвий дори ишлатилмаган-ку?! Мисол учун Қашқадарё вилояти Китоб районидаги Куйбишев номли колхознинг звено бошлиғи Қудрат Мелиқулов 1948 йилда олти гектар майдонга чигит экиб, гектар бошига 90,1 центнер ҳосил олишга эришган. (Ўзбек совет энциклопедияси, 7 том, 134-бет). Ахир, у даврда кимёвий ўғитлар деярли ишлатилмаган-ку?! Ҳозир эса энг машҳур олимларимиз ҳатто ўзларининг кичкинагина тажриба майдонларида ҳам бундай кўрсаткичларга эришолганлари йўқ. Яратилаётган янгидан-янги пахта навлари деярли бир-биридан фарқ қилмайди. Янги навлар хусусиятини таърифловчи мақтов гаплар қандайдир мавҳум. Масалан, биргина Зайцев номидаги ғўза селекцияси ва уруғчилиги институтига сарфланган харажатлар ҳар йили бир миллион сўмни ташкил этади, аммо амалий самарадан дарак йўқ.

Бир нарса кишини ўйлантириб қўяди. Бошқа ўсимликлар, масалан, мевалар, сабзавот ва полиз экинлари селекцияси билан шуғулланувчи олимларимизнинг яратган навлари ҳосилдорлигининг юқорилиги, мазаси, эрта пишиши, ҳатто шаклию ранги билан олдингиларидан кескин фарқ қилади. Буни қишлоқ хўжалигидан бехабар шаҳарлик киши ҳам билади.

Хуллас, яратилаётган пахта навларига мен шубҳа билан қарайман. Баъзан бу илмий даража олиш учунгина қилинаётган бўлса керак, деган хаёлга ҳам бораман. Яратилган янги навларни синаш масаласида менинг фикрим қуйидагича: янги нав яратувчи муайян хўжаликда синов ўтказади. Бир-икки йил ичида ўша хўжаликнинг казо-казолари билан нону қатиқ бўлиб оғиз-бурун ўпишиб қолади. Уларнинг номидан «янги» навни мақтаб мақолалар уюштиради, радио ёки телевизор минбаридан фойдаланади. Бундай шарафдан боши айланиб қолган ўша хўжаликнинг раҳбари албатта «янги» навга ижобий баҳо бериб, олимнинг «кашфиёти»ни кўкларга кўтаради.

Бугунги кунда ғўза селекцияси ва уруғчилиги билан шуғулланувчи олимларимиз халқ олдида, пахтакорларимиз олдида ҳисоб берадиган вақт келди, деб ҳисоблайман. Қачонгача уларнинг «янгилик»лари, «ихтиро»лари ерни, сувни, ҳавони заҳарлайди?! Ахир, аҳолининг соғлиғига путур етказадиган ДДТ, сатуран, гранозан, хлорпикрин, бутифос ва қарийб 50—60 турдаги ўта заҳарли пестицидларни бир вақтлари беозор ва зарарсиз, деб фатво берганлар ана шу ҳурматли олимларимиз эмасмиди?! Улар катта бир гуруҳни ташкил қилади. Бири-бирига устоз, бири-бирига шогирд. Менинг бу мулоҳазаларим мутлақо шахсий ва беғараз. Умид қиламанки, олимларимиз фикримни самимий қабул қиладилар.

Акбарали УТАЕВ.
Самарқанд вилояти.
Окдарё райони.

ТАҲРИРИЯТДАН: Рўзномамиз муштарийси Акбарали Утаевнинг мулоҳазалари мутлақо асосли демоқчи эмасмиз. Бироқ унинг куюнганида жон бордир? Бу борада олиму фузалоларимиз, пахтачилик билимдонлари ўз фикр-мулоҳазаларини билдирадилар, қолаверса, халққа ҳисоб берадилар, деган умиддамиз. Зеро, оқни оқ, қорани қора дея хулоса қиладиган ҳам халқдир.

Сиёсий бошқарув тармоғи

МАҲАЛЛА НИМАГА ҚОДИР?

Кейинги йилларда илмий иш боис Москвада яшаб, у ерда кечаётган ижтимоий-сиёсий жараёнларни таҳлил қилмоқдаман. Афсуслар бўлсинки, марказ — мамлакатимизда кун сайин чуқурлашаётган сиёсий, иқтисодий, маънавий инқирозларнинг пойтахтига ҳам айланиб қолганлигининг гувоҳиман.

Икки йил давомида дастлаб иттифоқ Олий Кенгашига, сўнгра Россия ва маҳаллий кенгашга депутат бўлиб сайланганларнинг сайловолди дастурларидаги ваъдалар пуфакдек ёрилиб, миси чиқмоқда. Айрим янги етакчилар ўз манфаатларини қондириш йўлини тутишмоқда. Уларнинг бор нарсаларни ҳам йўқ қилиш, сиёсий қўпорувчилик йўлига ўтиб олганликлари маълум бўлиб қолди, бу кўпчиликнинг нафратини, норозилигини оширмоқда.

Маҳаллий ҳокимиятларга, уларнинг аҳоли талабларига эътиборсизлигига қарама-қарши ўлароқ, турар жойларда ўзини ўзи бошқариш комитетлари тузила бошланди. Масалан, Братеево даҳасида тузилган биринчи комитет экологик муаммоларни кўтариб чиққан бўлса, Арбатдаги комитет ўз фаолиятини туб москваликларни марказдан кўчириш ҳақидаги норозиликка етакчилик қилиш билан бошлади. Бу тузилмалар сиёсий тадбирларини ўтказишни айниқса қойилмақом қилиб бажармоқдалар. Ҳозиргача шаҳарда 130 дан зиёд ўзини ўзи бошқариш кенгашлари ва комитетлари тузилди.

Ўйланиб қолдим: марказда бу ҳаракат бошланганлигига ҳеч вақт бўлгани йўқ. Бизнинг маҳалла комитатларимиз фаолияти ўзининг узоқ йиллик тарихига эга-ку! Маҳалла ўлкамиз шаҳарлари доирасидаги ҳудудий-маъмурий бирлик бўлиб, унинг замирида биз шу кунларда излаб юрган кўп нарса яширин.

У ўтмишдан мерос бўлиб қолган. Араблар истилоси ва ислом дини қабул қилинишидан анча илгари пайдо бўлган маҳалла чекланган ҳудудда яшовчи одамлар бирлашмаси бўлиб, унда одамлар фақат қўшничилик ришталари билан эмас, балки юзлаб йиллар давомида яратилган ички тартиб-қоида, маънавий-ахлоқий нормалар, урф-одатлар ва анъаналар билан ҳам боғлангандирлар. Бу — шаҳардаги анча мураккаб, жипслашиб кетган, ҳатто маълум даражада ўз қобиғига ўралган кичик бир олам.

Ўзбеклар, тожиклар тавалludидан бошлаб рихлат қилгунига қадар тарихан вужудга келган анъаналар, урф-одатлар, маросимлар, ийдларнинг бутун бир мажмуаси доирасида бўладилар. Шу муҳитда узоқ даврлар мобайнида бошқарув системаси яратилиб, у халқ турмушининг оилавий, шахсий соҳасигача бўлган барча алоқалари ва муносабатларини ўз ичига олади, моҳиятан миллий хусусиятга айланиб, одамларнинг психологиясига сингиб кетади. Бунда ҳатто айрим янги маросим ва одатлар анъанавий тарзда юзага келган расм-русумлар билан ёнма-ён яшашни тажриба кўрсатди.

Жумҳуриятимиз ҳудудида «Маҳалла (мавзе) комитетлари тўғрисида низом» амал қилади. Унда фуқароларнинг истиқомат жойларидаги мажбуриятлари белгилаб берилган. Булар қаторида турмуш тарзи, ёнғинга қарши хавфсизлик, санитария ва бошқа қоидалар тартибга солинган. Бироқ маҳалланинг моҳияти шундангина иборат эмас-ку? Агар низомни яхшилаб ўрганилса, эскириб қолган, унинг вазифасини кўпчилик совет муассасалари аллақачондан бери бажариб келаётганликлари маълум бўлади. Аслида маҳалла — фуқаролар ижтимоий фаолияти маркази. Менимча, айни шу ҳолат унинг асрлар оша мавжудлигининг асосини ташкил этади. Жумҳуриятимизнинг янги раҳбарияти маҳаллага муносабатини ўзгартирмоқда.

«Биз қишлоқ, овул ва маҳалла комитетларининг жуда кўп сонли отрядига етарли баҳо бермаганлигимизни тан олиш керак, — деганди жумҳуриятимиз Президенти И. А. Каримов. — Кейинги пайтларда одамларнинг турмуш тарзига, уларнинг хулқи ва кайфиятига одатда қишлоқ ва маҳалла комитетларига сайланадиган ҳурматли оқсоқолларимиз таъсир кўрсатувчи асосий куч эканлигини унутиб қўйган эдик. Маҳалла шароитларида ўсиб вояга етган кишилар шуни яхши биладиларки, ҳар бир киши ва оила учун уларнинг қўшнилари ва умуман маҳалла берадиган баҳодан зўр нарса йўқдир. Ёшлар, уларнинг ота-оналари ва авлодлари узоқ йиллар давомида мисқоллаб оила обрўсини топганлар. Одамлар кўз ўнгида ана шу обрўни сақлаб қолиш учун курашмайдиган кишини мен тасаввур қилолмайман. Оила обрўсини йўқотиш кўпчилик учун ўлим билан баробар. Биз қишлоқ ва маҳалла комитетларининг ролини ва обрўсини янада мустаҳкамлашимиз ва қўллаб-қувватлашимиз керак».

Жумҳурият ушбу сиёсий йўлни рўёбга чиқариш учун маҳалла комитетлари раисларига ҳамда котибларига ойига 130—170 ва 110—150 сўм иш ҳақи белгилади. Бу мақсадларда маҳаллий бюджетдан 10 миллион сўмга яқин маблағ ажратилади. Шундай қилиб, қўҳна маҳалла давлатдан моддий мадад ҳам ола бошлади.

Кўпчилик маҳаллаларимиз инқилобгача ўзларининг ҳунармандчиликлари билан ҳам машҳур бўлганлар. Сандиқчилар маҳалласи, заргарлар, кулоллар, эҳ-ҳе... Улар ўз маҳсулотларининг сифатига биринчи даражада эътибор берганлар, ҳалол рақобат бўлган. Ҳозирги ширкатлардек мижоз танламаганлар, балки мижоз маҳсулотни танлаган. Маҳалла ўз ишлаб чиқариш мавқеини қаттиқ ушлаган. Жамоатчилик баҳоси энг қудратли ва нуфузли бўлган.

Ўлкамиз аҳолиси ўша йилларда 10 миллион бўлиб, шунинг 98 фоизи маҳаллий халқ эди. Ўрта Осиё босиб олингандан сўнг чор ҳукуматининг вакиллари туб ерликларни давлатни бошқарув ишларига аралаштирмай, уларнинг тақдирини ҳал қилишни ўз қўлларига олдилар. Асрлар давомида шаклланиб, халқ онгига, дунёқарашига сингиб кетган ахлоқий нормаларни, ҳуқуқий муносабатларни йўқотишга ҳаракат қилганлар. Айниқса, шариат, яъни қозилар суди иш услуби уларга хуш келмас эди. Чунки бу суд жараёни Қуръони Каримнинг муқаддаслигига асосланган эди. Қозилар суди фаолиятининг бир неча бор бекор қилиниши, яна тикланиши ҳатто инқилобдан кейин ҳам давом этди. Мажбуран судлов системаси киритилди. 1917 йилгача маҳаллий аҳолининг аксарияти дума сайловларида қатнашиш ҳуқуқидан ҳам маҳрум эди.

1917 йил июль ойида Тошкент шаҳар думасига сайлов бўлиб ўтди, маҳаллий аҳоли биринчи марта тўла қатнашиш ҳуқуқини олди. Ўша пайтдаги рўзномалар бу ҳақда шундай ёздилар: «Сайловда маҳаллий аҳолининг 95 фоизи қатнашди, нисбатан маданиятсиз бўлган маҳаллий аҳоли бизларга, яъни ўз маърифатчиларига яхшигина фуқаролик сабоғини бердилар, июль ойининг жазирама иссиғи ҳам, тор, ноқулай хоналар ҳам уларни сайлов қутиларидан қайтармади, тартиб ва шарқона осойишталик билан улар ўзлари хоҳлаган номзодлар учун овоз бердилар, натижада дума составидаги 3/2 ўрни маҳаллий аҳоли вакилларига ўтиб кетди» («Туркистанское слово», 1917 йил 17 август»).

Шу мисолнинг ўзи ҳам яқин-яқинларгача баъзи мафкурачиларимиз таърифлаганларидек, ўзбек халқи «саводсиз» бўлмаганлигини исботласа керак. Сиёсий маданиятни кўтариш учун халққа аввало ҳақиқий озодлик, мустақиллик бериш лозим. Энди халқ бошқарувининг асоси бўлиб келган маҳалла бўйича айрим таклифларимиз ҳақида:

а) маҳалла ҳуқуқий мустақиллигини кенгайтириш;

б) маҳалла ҳудудидаги ҳамма ишлар учун ундан розилик олиш, унга буюртмачи ҳуқуқини бериш;

в) жумҳурият маҳалла қурултойини чақириш ва унда халқ муҳокамасидан ўтган янги низомни қабул қилиш.

Маҳалла жумҳурият сиёсий системасидан муносиб ўрин олмоғи лозим. Зотан, у аждодлар мероси бўлиб, ҳамюртларимизни фаол ижтимоий фаолиятга жалб этишнинг самарали воситасидир.

Шуҳрат ОЧИЛ,
тарих фанлари номзоди.

Баъзилар шайтон йўлига кириб, пул топишнинг турли йўлларини излайдилар. Бировларнинг ризқ-насибаси ҳеч қачон бойлик ҳам, бахт ҳам келтирмаслигини унутиб қўйишади.

Мана бу суратларга боқинг: иккаласи ҳам битта дўкондаги ҳодисотлар. Бирида (чапдаги сурат) ҳамма нарса бор. Аммо барчаси омборда — мустаҳкам қутиларда. Иккинчисида эса (ўнгдаги сурат) яшириб қўйилган моллар сотувга чиқарилган пайт.

Бу воқеалар ичида «Средазэлектросетьстрой» трестининг Самарқанддаги ишчилар таъминоти бўлими дўконларида рўй берди. ДХҚнинг Самарқанд бўйича ходимлари, прокуратура, милиция, халқ ва ишчи назорати вакиллари бу ердан яшириб қўйилган 62 номдаги маҳсулотни топиб олишди.

Р. ГОФУРОВ олган сурат (ЎзТАГ)

Рой Медведев

Юрий АНДРОПОВ: УМРНИНГ КЕСКИР ЛАҲЗАЛАРИ

Ҳужжатли-тарихий очерк

Мамлакатимизда 18 йил давом этган «Брежнев даври» ниҳояси — 1982 йилнинг фожиали воқеаларини батафсил, аниқ ифодалаб бериш ҳамда чуқур таҳлил қилиш учун тарихчилар ҳали кўп ишлайдилар. Бундай юмушга қўл урган киши ўзида ҳам тарихчи, ҳам криминалист қобилиятларини мужассамлаштирган бўлиши керак, аммо, афсуски, ундан анча-мунча жуда муҳим далилу ҳужжатларни ҳозирга қадар яшириб келинмоқда. Қуйида биз ўша бурилиш йилида бўлиб ўтган асосий воқеаларни мухтасар тарзда шарҳлаб беришни ният этдик, бунда ҳокимият учун, мамлакатда, партияда таъсирни кучайтириш йўлида олиб борилган курашнинг бутун тафсилотларидан хабардорликка, таҳлилимиз мукаммал бўлишига даъвомиз йўқ.

Маълумки, 1980—1981 йилларда Л. И. Брежневнинг соғлиғи тобора ёмонлаша борди. Бу ҳолат «Брежнев қавмлари»ни мамлакат ва партияга раҳбарликдаги ўз мавқеларини мустаҳкамлаб қолиш учун барча чораларни кўришга мажбур этди. Ана шу мақсад йўлида энг аввало КПСС XXVI съездидан фойдаланилди. Партия Марказий Комитети таркибига Брежневнинг шахсий котибиятидан кўпгина кишилар, унинг яқин дўстлари, ҳатто қариндошлари — ўғли Ю. Брежнев, куёви Ю. Чурбанов кирдилар. Сиёсий бюродан Брежневнинг оппонентлари аллақачонлар четлаштириб бўлинган, 1965 йилги таркибдан Брежневнинг ўзи ва М. А. Суслов қолган эдилар.

1982 йил бошида ҳокимиятнинг норасмий хизмат пиллапоясида Ю. В. Андропов фақат еттинчи ўринда — Брежнев, Суслов, Кириленко, Черненко, Устинов ва Громикодан кейин турарди.

СССРда тез орада ўзгаришлар бўлишини кутаётган Ғарб таҳлилчи ва сиёсатдонларидан ҳеч ким Брежневнинг эҳтимолга яқин вориси сифатида Андропов номини тилга олмаганди. Фақат мен ва укам Жорес шу муносабат билан Андропов фамилиясини айтгандик, бироқ бизнинг кароматимиз ўшанда жиддий қабул қилинмаган, Ғарб газеталарида истеҳзо билан эслатиб ўтилганди.

Аммо 1982 йил бошиданоқ ҳокимиятнинг совет йўлакларида вазият ўзгара борди. КГБ раисининг биринчи ўринбосари С. Цвигуннинг (Брежнев қавмининг КГБ раҳбариятидаги вакили) ўзини ўзи ўлдириши, шуннигдек, М. А. Сусловнинг вафоти Ю. В. Андроповга КГБда ҳам, Сиёсий бюрода ҳам ўз мавқеини дадил ва тезлик билан мустаҳкамлаб олиш имконини берди. Москвада пойтахт савдо мафияси учарлари, МВД баъзи ходимлари, шунингдек Галина Брежневанинг қинғир ишлар, катта чайқовчилик ва порахўрликка аралашган дўстлари қамоққа олиндилар. Сиёсий бюронинг айрим аъзолари бундан ташвишланиб қолишди, чунки бу ишни амалга оширган КГБ ўзининг кўп нарсадан хабардорлиги ва нимага қодирлигини кўрсатиб қўйган эди.

Л. И. Брежнев сафарбарлиги ва соғлиғи нисбатан яхшилигини намойиш этиш учун 1982 йил мартида узоқ Ўзбекистонга қараб жўнади. Уни Шароф Рашидов ҳар қачонгидек катта иззат-икром билан кутиб олди. Бироқ Брежнев Тошкентдаги авиация заводининг катта цехида нутқ сўзлаётганида рўй берган бемаъни ва тасодифий фалокат натижасида қаттиқ қўрқиб, йиқилиб тушди ҳамда енгил шикастланиб, яна миясига қон қуйилди. Москвага у аслини олганда клиник ўлим ҳолатида етказиб келинди, тажрибали шифокорлар гуруҳи катта қийинчиликлар эвазига ҳаётга қайтаришга муваффақ бўлди. Аммо Брежнев ишлаш у ёқда турсин, ҳатто гапиролмасди ҳам.

М. А. Суслов вафот этганидан кейин «бош мафкурачи» вазифасини К. У. Черненко бажара бошлади. Бироқ Ленин туғилган кун муносабати билан Кремлда ўтказилган тантанали мажлисда Черненко эмас, Андропов маъруза қилди. КПСС Марказий Комитетининг май пленуми кўпчилик кутмаган ҳолда айнан Андроповни (Черненкони эмас) Марказий Комитетнинг мафкура масалалари бўйича котиби этиб сайлади. Шундан кейингина ғарбдаги таҳлилчилар Андроповнинг таржимаи ҳолига оид шу пайтгача бирмунча номаълум далилларни астойдил ўрганишга киришдилар.

Илгари Украина КГБси раҳбари бўлиб ишлаган генерал В. В. Федорчук СССР КГБси раиси этиб тайинланди. Андроповнинг тавсияси билан шундай қилинмаган бўлса керак. Комитет янги раисининг дастлабки буйруқларидан бирида ходимлар КГБ биноси ичида, айниқса бошлиқ ҳузурига чақирилганларида ҳарбий кийимда бўлишлари мажбурий қилиб қўйилди. Айтишларича, бу буйруқ комитет ходимларини бирданига серхаржликка мажбур этган, сабаби — уларнинг кўпчилиги илгари умуман ҳеч қандай ҳарбий кийимга эга бўлмаган. Энди эса ҳар ким ўзига зудлик билан кўчалик, оддий ва байрамлик китель, шим, шинель тиктириши лозим эди.

Бинобарин, Сиёсий бюро ва Котибият мажлисларини ҳамон Черненко ўтказаётган эди, чунки бахтсиз ҳодисадан сўнг бироз ўзига келган Брежнев жанубга қараб кетди — аввалига Кисловодскда, янги қуриб битказилган давлат чорбоғида, кейин эса Қримда дам олди. А. Бовиннинг гувоҳлик беришича, у Андропов ҳузурида меҳмонда бўлган пайтида ҳукумат алоқаси сигнал бериб қолган, Андропов трубкани кўтарган. Брежнев гапираётган экан. «Ҳозир Сиёсий бюрони ким олиб бораяпти?» — деб сўраган тўсатдан Леонид Ильич. «Мажлисларни шу кунларда Черненко ўтказаяпти», — деб жавоб берган Андропов. «Нима учун биз сени Марказий Комитет котиби этиб сайлаганмиз? — деган Брежнев. — Бундан буён мана шу мажлисларнинг барчасини ўзинг бошқаришинг керак». Андропов ўз шогирди ва дўстига ўгирилиб, қандайдир қониқиш ҳиссини ифодалайдиган ноаниқ ишора қилган. «Ҳокимият ўзгараяпти», — деган.

Чиндан ҳам 1982 йилнинг ёзига келиб Ю. В. Андропов Сиёсий бюрода Брежневдан кейин энг кучли шахс бўлиб қолди. Айни ўша ёз кези Краснодар ўлка партия комитетининг ҳар нарсага қодир котиби С. Ф. Медунов кутилмаганда ўз вазифасидан бўшатилди-да, эндигина тузилган иттифоқ Мева-сабзавотчилик саноати вазирлигига ишга чақирилиб, вазир муовини этиб тайинланди. Унинг ўлка комитетидаги ўрнини Кубадан чақириб олинган В. Воротников эгаллади. 1982 йил сентябрида бутун мамлакат бўйлаб Кириленконинг суратлари олиб ташлана бошлади, у сиёсий майдондан ғойиб бўлди, ваҳоланки, бу масалада Марказий Комитет пленуми бўлмаган ҳамда сабаблари тушунтириб берилмаган эди. Бош котиб ўрни бўшаган тақдирда унга даъвогарлардан фақат икки киши — Черненко ва Андропов қолишгани маълум бўлди.

Ғарбдаги кузатувчилар ва журналистлар Брежнев кўп ўтмай, ҳатто яқин кунларда вафот этиши ҳақида 1976 йилдаёқ гапира бошлаган эдилар. Барча йирик газета ва журналларда шунга бағишланган катта мақолалар олдиндан тайёрлаб қўйилган бўлиб, ҳар йили бирон-бир салмоқли воқеадан кейин уни янгилашарди. 1982 йил кўклами — Тошкентдаги бахтсиз ҳодисадан сўнг Брежневнинг ўлими мавзуи ҳамда совет раҳбариятида ўзгариш бўлиш эҳтимоли борлиги хусусидаги турли хил чайқовчилик Ғарб матбуотининг СССР ҳаётини ёритиш учун ажратилган бўлимларида деярли асосий ўринни эгаллади. Американинг энг оммавий журналларидан бири — «Ньюсик» 1982 йил апрелида одатдан ташқари безакда чиқди. Муқовасида Брежневнинг тарс-тарс ёрилиб кетган бюсти тасвирланган эди. Москвада бўлаётган воқеалар ва овозалар ҳақидаги каттагина мақолада Брежневнинг тўрт ворисн — Черненко, Кириленко, Андропов ва Устинов тилга олингандилар. Биринчи маротаба Сиёсий бюродаги кўзга кўринадиган одам сифатида 51 яшар М. Горбачев ҳам санаб ўтилган эди. Мазкур журналнинг Москвадаги мухбири Андрей Нагорски шу заҳоти «номақбул шахс» деб эълон қилиниб, СССР ҳудудидан чиқариб юборилди. Бироқ бу ҳеч кимни тўхтатиб қололмади. Ваҳоланки, пенсия ёшидан аллақачонлар ўтиб кетган раҳбарларимизнинг сиҳат-саломатлиги жуда пухта сақланадиган давлат сирлари қаторида эди. Брежнев куч-қувватдан тобора қолаётганини ҳамма ўз телевизори экранидан билиб олганди. Америка журналисти Симон Хэд 1982 йил баҳорида шундай ёзганди: «Ҳар гал бу йўғон гавда Кремль деворларидан ташқарига чиққанида ташқи дунё синчковлик билан унинг саломатлиги ёмонлашувини исботловчи аломатларни қидиради, Совет тартиботининг бошқа яна бир таянчи бўлган М. Сусловнинг ўлимидан кейин бундай диққат-эътибор фақат кучайиб бориши мумкин. Ноябрда (1981 йил) Гельмут Шмидт билан бўлган учрашув пайтида Брежнев юриб бора туриб йиқилиб туша ёзди, баъзида унинг бир кунлик ҳам умри қолмагандек кўринарди».

Брежнев вафот этиши мумкинлигини бутун дунёда кўп йиллардан буён гапириб ва ёзиб келишаётган бўлса-да, бу ҳақдаги хабар Ғарбдаги кузатувчиларнинг аксарияти учун ҳам, совет кишилари учун ҳам кутилмаган бўлди. У вафотидан атиги уч кун аввал об-ҳаво ёмон бўлишига қарамай Мавзолей минбарида бир неча соат турган, ҳарбий парадни, «Халқ ва партия — якдил» деганга ўхшаш кўпдан-кўп шиорларнигина эмас, ҳатто унинг, Брежневнинг сайқал берилган суратларини ҳам кўтариб ўтаётган юз минглаб намойишчиларни табриклаган эди. 70-йилларнинг бошидаёқ Леонид Ильич каттакон кўзгу олдидан ўзига бир назар солмасдан ўтиб кетолмасди. Энди эса у кўпроқ портретларига тикиларди. Бирданига вафот этганлиги ҳақидаги хабар...

Ўша куни — 10 ноябрь оқшомида Сиёсий бюрода Брежневнинг вориси масаласида қизғин баҳс-мунозара бўлди. Номзодлар икки киши — Черненко ва Андропов эди. Кейингисини Горбачев, Громико, Романов ҳамда энг муҳими — мудофаа вазири Д. Ф. Устинов қўллаб-қувватлашди. Бироқ Сиёсий бюронинг шу мажлисга етиб келган беш нафар аъзоси Черненкони (табиийки, ўзи ҳам) ёқлашди. Касалхонада ётган А. Я. Пельшенинг фикрини дарҳол билиш зарур эди. У қатъиян Андропов тарафида бўлди. Андропов устунлиги яққол сезилиб қолдики, такрорий овоз бериш пайтида унинг оппонентлари буни тан олмасалар бўлмасди. Энди ҳеч ким унга қарши қўл кўтармади. Бироқ мамлакат янги раҳбар сайланганн ҳақида фақат 11 ноябрь оқшомида — Сиёсий бюро тавсия этган номзод КПСС Марказий Комитетининг зудлик билан чақирилган пленумида тасдиқланганидан кейин эшитди.

Андропов СССР ва КПССнинг янги раҳбари этиб сайланиши бутун дунё матбуотида кенг шарҳланди. Улар асосан холис ният билан суғорилган, турли йўналишлардаги шарҳловчилар, сиёсатдонлар Совет Иттифоқининг ташқи ва ички сиёсатида яхшилик томон ўзгариш бўлишига умид билдирган эдилар. Матбуотда Андропов ҳақида «янги Кеннеди», «Халқаро ишлардан яхши хабардор», Кремлдаги бошқа доҳийлардан «маданияти билан ажралиб турадиган» инсон, «инглиз тилида бемалол сўзлай оладиган», «яширин либерал», «сиёсий босиқлик ва иқтисодий ислоҳотга мойил прагматик», «Худди Киссинжер сингари чет эллардаги ишлардан яхши хабардор», «Ғарб таъсирига берилган», «ҳозирги замон ғарб мусиқаси пластинкаларини йиғади ва америка романларини ўқиб ҳордиқ чиқаради» деган таъриф-тавсифлар кўп эди. Андроповнинг КПСС Марказий Комитетининг Бош котиби этиб сайланишини муҳожирликда юрган кўпгина таниқли совет диссидентлари ҳам ижобий қабул қилгандилар. Масалан, Павел Литвинов бундай деган эди: «Андропов муросага борадиган одам. У ҳар қандай йўлдан юриши мумкин. Агар Андропов Ғарбга нисбатан муносабат яхшиланишини истаса..., Андрей Сахаровни Горькийдаги сургунликдан озод этиши, Юрий Орлов ва Анатолий Шаранский сингари ҳамон турмада ўтирган етакчи диссидентларга авф эълон қилиши лозим. Бундай саъй-ҳаракат унинг эпчиллигини, ўзгаришларга интилаётганлигини кўрсатади. Андропов ана шундай йўлдан борса, ажаб эмас...» Ҳатто Владимир Буковской каби одатда кескин фикрлар айтадиган одам ҳам қуйидагича ёзганди: «Андропов бошқаларга нисбатан бир қадар зиёли, биз у ўз фаолиятида омадлироқ бўлишини кутсак арзийди. Бу соҳада мен тахмин қиладиган нарса шуки, у хорижга ўз таъсирини кучайтириш учун Ғарб ҳаёти билан оралиқдаги мафкуравий жарликни торайтиришга ҳаракат қилади. Бу тамомила табиий. Унинг олдида турган муаммолардан бири Совет Иттифоқининг Ғарб сўллари кўз ўнгида гавдаланаётган аянчли қиёфасидир. Бироқ Андропов ақлли инсон, ана шундай қиёфани яхшилашга интилади. Биринчи йил мобайнида айниқса инсон ҳуқуқлари учун кураш жабҳасида тазйиқни кучайтиришга тортинади, негаки КГБнинг собиқ бошлиғи сифатида қулай нишон ҳисобланади» («Ньюсик» журнали, АҚШ, 1982 йил 22 ноябрь).

Бошқача гап-сўзлар ҳам кўп айтилганди, албатта. Андропов ҳақида «жонга тегадиган диссидентларнинг шафқатсиз қотили», «Будапешт жаллоди», «энг зўр жосус», «сургун қамоқлари сифатидаги жиннихоналар ихтирочиси», «тескари ахборот бўйича эксперт» ва ҳоказолар, демак, Ғарб бундай одамдан яхшилик кутмаса ҳам бўлади, деб ёзишганди. Ғарбий Германиянинг ўнг газеталаридан баъзилари Андроповнинг миллий ёки ирқий илдизларига кўпроқ эътибор беришган, ҳатто унинг портретлари тасвири ирқий жиҳатдан таҳлил этилган «экспертиза»лар («рус иягн», «кавказча бурун», «сомийларга хос пешона» ва ҳоказо) босиб чиқарилган эди.

Л. И. Брежневни дафн этиш маросимида Ғарб кузатувчиларидан кўпчилигининг диққат-эътибори марҳумнинг жасади солинган тобутга, совет кишиларининг Брежнев ўлимига муносабатига эмас, балки янги совет раҳбарига қаратилганди. Л. И. Брежневнинг Америкадаги биографи Д. Дорнбергнинг башорати ҳайрон қоларли даражада аниқ бўлиб чиқди. У ўз қаҳрамонининг вафотидан кўп йил аввал шундай ёзган эди: «Брежнев идора қилган даврда СССР ҳам маданий, ҳам илмий-маърифий соҳаларда, шунингдек инсон эркинлиги доирасида орқага қараб кетди... Буларнинг барчаси уйғонган норозилик ва бошқача фикрлаш билан боғлиқ эди, сабаби Брежнев бундайларга асло тоқат қилолмасди... Хрущчев, у қандай важ-карсонларга таянмасин, ҳарқалай фуқаролар эркин нафас оладиган, хизматчилар оқибатидан қўрқмасдан ташаббус билан чиқадиган, партия ва халқ ўртасида ҳамфикрлик қарор топадиган, тартибот ҳокимияти муайян пайтда қўрқинчга эмас, балки қонунчилик ва ишончга асосланадиган жамиятга бўлган умидни қўллаб-қувватлади. Брежнев эса бундай умидни тилка-пора қилди... У ўзидан кейин қолдирадиган Совет Иттифоқи идора қилишга киришган пайтидагига нисбатан беҳад ғариб мамлакат бўлади.

Хрущчев ағдарилгандан кейин бир кун ўтгач, америкалик меҳмонлардан бири Москвадан хабар қилишича, «Интурист»даги таниш аёлни узоқ ва аччиқ йиғлаганидан кўзлари қип-қизариб кетган ҳолда кўрибди. Хрущчев, дебди у, эллигинчи йиллар ўртасида менинг оиламни қамоқ лагеридан озод қилди. Леонид Ильич Брежнев сиёсат саҳнасидан тушиб кетганда унга «ким ҳам йиғларди?» (Д. Дорнберг. «Брежнев. Ҳокимият ниқоблари». Нью-Йорк, 1974, 297-бет).

Кароматнинг аниқ чиққанини қаранг! Брежневни дафн этиш маросимида ҳечким кўз ёш тўкмади. Бундай маросим Қизил майдонда ҳатто Сусловнинг дафн этилишига қараганда ҳам тезроқ ўтказилди-қўйди.

Ю. В. Андропов Бош котиб сифатида айни Брежневни дафн этиш пайтида биринчи маротаба нутқ сўзлади. Бироқ бу нутқ ўз моҳият-эътибори билан мотам маросимини очиб берган кириш сўзи эди.

Брежневни дафн этиш маросимига жаҳоннинг жуда кўп мамлакатларидан ҳукумат раҳбарлари ёки ташқи ишлар вазирлари келишди. Дафн маросимидан кейин — Кремлдаги қабул пайтида ҳар бир делегация бошлиғи ёнида СССР ва КПССнинг бошқа раҳбарлари ҳам турган Андропов қаршисига келиб, таъзия билдирди. Ҳамма ўзи жуда кам биладиган янги совет раҳбарига диққат билан разм солди. 1979 йилдаёқ Москвада Ю. В Андроповнинг «Танланган нутқлар» тўплами нашр этилган, 100 минг нусхали бу китоб уч йил ичида ҳам сотилмай қолган эди. Эндиликда эса 2 кундаёқ дўконларнинг пештахталаридан ғойиб бўлди. Брежнев ўрнига Андроповнинг сайланишини совет кишиларининг кўпчилиги кутмаган эди, шунинг учун ҳам бу воқеа алоҳида кўтаринкилик бағишламади. Халқ ўзининг янги раҳбари ҳақида аслини олганда ҳеч нима билмасди, у узоқ йиллар мобайнида КГБ да ишлагани сабабли умид боғлаш, бирданига ёқтириб қолиш қийин эди.

Андропов ҳокимият тепасига 68 ёшида келди, демак, бирон-бир ўзгариш қилмоқчи бўлса, шошилмоғи лозим эди. Шунинг учун ҳам Брежнев дафн этилгач, Юрий Владимирович КПСС Марказий Комитетининг Бош котиби хонасига ўтаркан, ўзини шунчаки «тенглар ичида биринчи» эмас, балки қаттиққўл ва шак-шубҳасиз пешво сифатида тута бошлади. КПСС Марказий Комитетининг маҳкамаси, шунингдек давлат идоралари ҳокимиятдаги аввалги бўшашувчанлик барҳам топганини дарҳол пайқадилар. Юрий Владимирович ишни эрталаб соат 9да бошларди, бундан эндиликда иш услубигина эмас, моҳияти ҳам ўзгараётгани кўриниб турарди. «Интизом» ёки ҳатто «қаттиқ интизом» деган сўзлар тез-тез эшитилмоқда эди.

Ноябрь ойидаёқ кейинги — 1983 йил режаси ва бюджетини тасдиқлаш учун КПСС Марказий Комитетининг пленуми чақирилди. Андроповнинг нутқлари қисқа, аммо етарли даражада аниқ ва кескин бўларди. Марказий Комитетнинг айни ўша ноябрь пленумида Ю. В. Андропов: «Бизнинг барчамиз, яъни раҳбарлар ўзимиз яшаб ва ишлаб турган жамиятни ҳаддан ташқари ёмон биламиз», — деган эди. У Брежнев вафот этмасидан аввал ишлаб чиқилган режа ва бюджет бўйича таклифларга бирон-бир ўзгартишлар киритиб ўтирмади. Андропов иқтисодиётдаги кўпгина қусурлар, исрофгарчиликлар ва хўжасизлик хусусида гапирган бўлса-да, мушкул хўжалик муаммоларини ҳал этиш учун ўзида тайёр йўл-йўриқ йўқлигини таъкидлаб ўтди. Партия учун КПСС XXVI съезди қарорлари энг асосий дастур бўлиб қолишини, бу қарорларни астойдил куч-ғайрат сарфлаб амалга ошириш зарурлигини айтди. Халқаро муносабатлар соҳасида Ю. В. Андропов Ғарбий Европада Американинг янги ракеталари ўрнатилажаги сабабли СССР раҳбариятида ҳукм сураётган ташвишни тасдиқлади. Бироқ янги совет раҳбари ўртага қўйган таклифлар муросага бориш йўлида олға қараб қўйилган кичик бир қадам эди, холос. У ва ҳамкасблари Хитой билан муносабатларни изга солишга алоҳида эътибор беражакларини таъкидлаб ўтди Андропов.

Ҳокимиятнинг энг юқори қаватида рўй берган ўзгаришлар кўп эмас, аммо сермаъно эди. Пленум Озарбайжон партия ташкилотига раҳбарлик қилиб келган 59 яшар Г. Алиевни Сиёсий бюро аъзолигига ўтказди. Энди у СССР Вазирлар Кенгаши раисининг биринчи ўринбосари этиб тайинланди. Алиев илгари узоқ вақт мобайнида КГБда ишлагани учун унинг кўтарилиши СССРда ҳокимият органларига Давлат хавфсизлиги комитетининг таъсири кучайиб бораётгани хусусида гап юритишига сабаб бўлди. Н. И. Рижков КПСС Марказий Комитетининг котиби этиб сайланди. Унга Марказий Комитетдаги саноат билан шуғулланувчи барча бўлимлар ишини мувофиқлаштириб бориш, саноат тармоқлари, Режалаштириш давлат комитети, нарх белгилаш хизматлари ўртасида тартиб ўрнатиш ва ишларни уйғунлаштириш вазифаси топширилди. Андропов ўз диққат-эътиборини либерал ислоҳотлар ўтказишдан кўра кўпроқ иқтисодиётда тартиб жорий қилишга қаратаётгани маълум бўлди.

1982 йил 23 ноябрда СССР Олий Кенгаши мажлиси бошланганида кўпчилик бўш турган СССР Олий Кенгаши Раёсати раиси лавозимини Андропов эгаллашини кутган эди. Юрий Владимирович 1982 йилда шундай қилмади, бироқ бўш турган мансабга бошқа номзодни ҳам таклиф этмади.

Ю. В. Андропов ҳокимият тепасига келганидан бир ой ўтгач, интизом ва тартиб, шунингдек, жиноятчилик, порахўрликка қарши кураш масаласи матбуот ва тарғиботнинг марказий мавзуига айланди. Шу маънода Л. И. Брежневнинг кўп йиллик дўсти ва яқин сафдоши, СССР ички ишлар вазири Н. А. Щелоковнинг мансабидан олиниши ҳамманинг диққатини жалб этди. У пенсияга чиқарилди, МВДнинг кўзга кўринган баъзи ходимлари ҳибсга олиндилар. Ички ишлар вазири этиб бор-йўғи ярим йил КГБ бошлиғи бўлиб ишлаган В. В. Федорчук тайинланди. Яқиндагина Андроповнинг ўринбосари бўлган В. М. Чебриков КГБ раиси лавозимини эгаллади. 1982 йилдан бошланган, кейинги ойларда ҳам давом этган жиноятчилик ва порахўрликка қарши кураш, шунингдек ишлаб чиқаришда интизомни мустаҳкамлаш ҳаракатига шахсан Ю. В. Андроповнинг ўзи раҳбарлик қилди.

Ноябрнинг бошида, яъни Л. И. Брежнев ҳаётининг охирги кунларида Москвадаги 1-гастроном директори Ю. К. Соколов ва унинг шерикларидан бир гуруҳи қамоққа олиндилар. Ўша ойнинг иккинчи ярмида бундай қамашлар кучайди, Москва савдо элитасининг мафияни ташкил этган доирасида ҳамда уларнинг шаҳар партия комитети ва шаҳар кенгаши ижроия комитетидаги ҳомийлари орасида саросималик пайдо бўлди. Шунга ўхшаш қатағонлик кўп ўтмай Шимолий Кавказ, Кавказорти ва Ўрта Осиёда ҳам бошланди. «Яширин миллионерлар»дан кўпчилиги МВД ва КГБ органларининг зарбасига дуч келди. Улар брежневчилик даврида деярли очиқ фаолият кўрсатган эдилар. Ҳар хил «пинҳоний»лар, бекитиқча корхоналарнинг эгалари, хуфёна иқтисодиёт ишбошиларининг патагига қурт тушди. Кейинроқ бориб машҳур бўлиб кетган «пахта иши»ни текширишни КГБ органлари айни ўша пайтда бошлаган эдилар. Бу иш очилганда давлатнинг миллиард сўмлаб маблағи ўмарилгани маълум бўлди. Ю. В. Андропов бундай қатағонликнинг боришини шахсан кузатиб турди. У масалан, СССР ва РСФСР барча ижодий бирлашма ҳамда уюшмалари бошқарувларининг 1982 йил 3 декабрда ўтказилган қўшма пленумида қатнашмади, ваҳоланки бу ерда жуда таниқли ёзувчилар, рассомлар, журналистлар, бастакорлар, артистлар ва режиссёрлар тўпланишган эди. Кенгаш раёсатида КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюросининг К. У. Черненко бошлиқ аъзолари ўтиришди. Ю. В. Андропов худди шу куни намойишкорона тарзда ОБХСС (милициянинг социалистик мулкни талон-торож қилишга қарши курашувчи бўлимлари) ходимлари Бутуниттифоқ кенгашида қатнашди ва катта нутқ сўзлади. С. М. Медунов Москвада мева-сабзавотчилик саноати вазирининг ўринбосари вазифасида расман ишлаб турган бўлса-да, унинг «қадрдон» Краснодар ўлкасида анча илгари бошланган вилоят партия комитети ходимлари, курорт районлари партия кадрлари, ўлкадаги йирик савдо арбоблари ва совет идораларининг раҳбарларини қамоққа олишлар ҳамон давом этмоқда эди.

Андроповнинг ташаббуси билан меҳнат интизомини мустаҳкамлаш юзасидан қаттиқ чоралар кўрилди. Ишлаб чиқаришда ичкиликбозликка қарши кураш бошланди. Андропов шунинг баробарида алкоголизмга қарши умумий ҳаракат бошламаган экан, бу унинг узоқни кўра билишидан далолат эди. Аксинча, арақнинг оммабоп навларидан бирининг нархи анча пасайтирилди, халқ унга дарҳол «Андроповка» деб ном берди. «Одатдаги» жиноятчиликнинг ҳар қандай кўринишларига қарши курашни кучайтиришга қаратилган қатъий чоралар кўрилди. Бундай жиноятчилик кўлами «Брежнев даври»нинг сўнгги йилларида сезиларли даражада кенгайган эди. Москва ва бошқа шаҳарларда оқшом пайтлари кўчалар, хиёбонлар ва истироҳат боғларида милиция нарядлари ҳамда дружиначиларнинг гуруҳлари сони кўпайди. Бироқ шуни ҳам таъкидлаш кераккн, интизом учун ва жиноятчиликка қарши курашда милиция органлари, дружиначиларнинг гуруҳлари қонунчилик нуқтаи назаридан шубҳали бўлиб кўринган усулларни кенг қўллай бошладилар. Москванинг гавжум ҳаммомлари, косметика хоналари, камёб молларга навбатда турган одамлар орасида — айниқса бош ва марказий универсал магазинларда, шаҳар атрофига қатнайдиган поездлар, кино томошахоналари ва сартарошхоналарда кенг кўламли ўраб тутиш ҳамда ҳужжатларни текшириш одат тусига кирди. Иш вақтида бу ерда бўлган ишчиларда (улар оз эмас эди, албатта) ана шундай ўзбошимчалик қаттиқ норозилик уйғотди. Аммо жуда кўплаб оддий одамлар мамнун бўлишди. «Ҳаётимда биринчи марта машҳур Сандунов ҳаммомларига тушдим, — деган эди менга такси ҳайдовчиларидан бири ўша кунлари. — Илгари оддий киши бу ерга қадам ҳам қўя олмасди». Бироқ таҳқирловчи текширишларга кўпинча меҳнат интизомини бузмаган кишилар дуч келиб қолишарди. Масалан, тунда ишлаганлар. Дўконлар, ательеларнинг иш тартиби ноқулай бўлганлиги учун ўз оилавий муаммоларини ҳал этиш имкониятидан маҳрум аёллар жарима тўлашга мажбур қилинардилар.

Кўпгина товарлар, озиқ-овқат маҳсулотлари етишмаётган, қатор қурилишлар, корхоналарда иш бир маромда бормаётган экан, бунга ишчи ва хизматчилар айбдор эмасдилар. Барча ишчилар ва хизматчилар эндиликда ишга кечикмай келишлари, аммо бир ярим-икки соат кейин иш бошлашларида ҳеч қандай маъно йўқ эди.

Ю. В. Андропов ҳокимият тепасига келганидан кейин шу пайтгача ниҳоятда кенгайтириб юборилган партия маҳкамасини қисқартиришга киришди. КПСС Марказий Комитети Бош котиби ҳузуридаги бирмунча нуфузли ва кўп одам ишлайдиган Котибият тугатилди. Андропов ёрдамчилар ва референтларнинг унча катта бўлмаган штати билан кифояланди, Брежнев маҳкамасидан унга фақат КПСС Марказий Комитетининг аъзоси А. М. Александров-Агентов ўтди. У ташқи сиёсат муаммолари бўйича Брежневнинг маслаҳатчиси эди. СССР ташқи савдо вазири А. И. Струев пенсияга чиқарилди. КПСС Марказий Комитетининг тарғибот ва ташвиқот бўлими мудири Е. М. Тяжельников дипломатия ишига ўтказилди, унинг ўрнини Андроповга анча яқин турган Б. И. Стукалин эгаллади. Партия ва давлат муассасаларининг иш услуби ҳам тездан ўзгара бошлади. Андропов камгап, ўз ходимларига нисбатан қаттиққўл эди. Унинг омма олдидаги чиқишлари қисқа бўларди. Масалан, СССРнинг 60 йиллиги муносабати билан ўтказилган тантанали мажлисда Андроповнинг маърузаси бир соат ҳам давом этмади, ваҳоланки Хрушчев ёки Брежнев СССРнинг 40 ва 50 йилликларида уч-тўрт соатдан кам гапирмаган эдилар. Андропов хонасидаги кенгашлар ҳам қисқа ўтадиган бўлиб қолди, янги раҳбар ўз фикрини телефонда айтишни маъқул кўрар, вазирлар ёки партия маҳкамаси ходимларини бўлар-бўлмасга ҳузурига чақиравермасди. Ҳар ҳафтада ўтадиган Сиёсий бюро мажлисларида кўриб чиқилган масалаларнинг қисқача баёнотини матбуотда эълон қилиш таомили иш услубида янги унсур бўлиб қолди. Андропов социалистик давлатларнинг ҳам, капиталистик давлатларнинг ҳам бошлиқларини аэропортда эмас, балки Кремлнинг ўзида қабул қиларди. Аэропортга эса фақат ташқи ишлар вазири бир гуруҳ юқори мартабали расмий шахслар билан борарди.

Қарор топган анъанага мувофиқ 1982 йил декабрида амнистия (авф этиш) эълон қилинди. Қамоқдан озод этилганлар ёки тутқунликда бўлиш муддати анча камайтирилган шахслар сони аввалги амнистияларга нисбатан қарийб икки баравар кўп эди. Авф этиш муҳим сиёсий сана муносабати билан эълон қилинган бўлса-да, бу фармон «сиёсий» маҳбусларга, шунингдек шартли равишда «диндорлар» деб аталадиган тоифага тааллуқли эмасди. Ҳатто қамоқдан чиқишига бор-йўғи бир неча ой қолган сиёсий ва диний диссидентлар ҳам озодликка чиқарилганлари йўқ. Ман қилинган ҳунармандчилик билан шуғулланганликлари учун (РСФСР Жиноят кодексининг 162-моддаси) қамалган кишиларга ҳам амнистия тааллуқли бўлмади. Мазкур модда кенг маънода талқин этиладиган бўлса, хизмат кўрсатиш ва майда ишлаб чиқариш соҳасида жамият учун холисона фойда келтириб турган шахслар ҳам жабр кўрган эдилар. Ана шу якка тартибдаги меҳнат фаолиятини ошкора йўлга қўйиш ўрнига (беш йилдан кейин шундай қилинди-ку, ахир) уни яна ҳам пинҳонийлаштириб юборилди. Таловчилар ва қотилларгина эмас, балки дайдилар, тиланчилик билан шуғулланиб келган шахслар ҳам авф этилмади. Сиёсий диссидентларнинг ишлари бўйича 1982 йилда бошланган бир қатор суд жараёнларига тайёргарлик давом эттаверди. СССРдан яҳудийлар, арманилар ва бошқа миллатларга мансуб кишиларнинг чиқиб кетишларига амалда чек қўйилди. 1981—82 йиллардаёқ хорижга кетиш ойига 150—200 кишига қадар қисқартирилганди. 1982 йилнинг 10 ноябридан кейин СССРдан кетиш янада қийин бўлиб қолди. Ю. В. Андропов партия ва давлат тепасига келгач, академик П. Л. Капица унга иккинчи маротаба хат ёзиб, А. Д. Сахаровни Горький шаҳридаги сургунликдан қутқаришни ўтиниб сўради. Бироқ Андропов улуғ совет физигига жавоб қайтармади, ваҳоланки унинг хати билан танишиб чиққанига шубҳа йўқ. А. Д. Сахаровнинг сургундаги аҳволи «хушланмади», орадан бир мунча вақт ўтгач, ҳатто ёмонлаша борди. Ҳамма кутган иш бўлмади. Ю. В. Андропов мамлакат ҳаётини либераллаштиришга интилаётганлигининг заррача аломатлари кўринмади. Қаттиқ тартиб ва интизом тушунчасини у мафкуравий ва сиёсий мунозара соҳасига ҳам ёя бошлади. Мамлакатни демократиялаш, ҳақиқий ошкораликни кенгайтириш хусусида ҳатто гап ҳам йўқ эди. Совет тарихидаги энг муҳим воқеаларга илгари берилган баҳоларни қайта кўриб чиқиш белгилари сезилмади. Ҳамма матбуотимизда ўқтин-ўқтин бўлса-да, Н. С. Хрущчев номи эслаб турилаётган эди. Иккинчи томондан Л. И. Брежнев номи тобора камдан-кам тилга олинаётганди, унинг асарларидан кўчирмалар келтирмай қўйилди. КПСС Марказий Комитетининг ноябрь пленумидаёқ Андропов маърузасида Брежнев ва унинг сиёсати танқидга учрагандн. Биз, деган эди Андропов, кўплаб яхши қарорлар қабул қилдик. Аммо уларни амалда рўёбга чиқариш тўғрисида кам қайғурдик. Брежнев туғилган куннинг навбатдаги санаси — 1982 йил 19 декабрь нишонланмади. «Правда» газетаси учинчи саҳифада «Атоқли арбобга» деган жўнгина сарлавҳа остида Л. И. Брежнев онласи ўттиз йилга яқин яшаган Кутузов шоҳкўчасидаги 26-уйда ёдгорлик лавҳаси ўрнатилганини хабар қилди, холос. Аслини олганда у ерда катта митинг бўлган, Сиёсий бюро аъзоси В. Гришин нутқ сўзлаган эди. Аммо матбуотда босилгани йўқ. СССРнинг 60 йиллиги муносабати билан ўтказилган тантанали мажлисда Брежнев номи фақат бир маротаба — К. У. Черненко нутқида тилга олинди. Андропов эса Брежнев ҳақида ҳеч нима демади, унинг партия баландпарвоз шиорларга эмас, ишларга қараб мўлжал олиши керак, деган гапи Брежневни танқид сифатида қабул қилинди ва залда ўтирганларнинг қарсакларига сабаб бўлди. 1982 йил 30—31 декабрида матбуотимизда тарихга кузатилаётган йил якунларига бағишланган кўплаб мақолалар босилиб чиқди. Уларда айни мана шу 1982 йилда партия Брежнев тимсолида «буюк ленинчилардан жудо бўлганлиги ҳақида ҳеч нима дейилмаган эди. «Правда» газетасининг «1982 йилни кузатаётиб» сарлавҳали бош мақоласида ҳам Брежнев ҳақида сўз юритилмади. Партия сиёсий маорифи шохобчаларида унинг «адабий» ва бошқа асарларини ўрганишга чек қўйилди. Хуллас, барча оммавий ахборот воситалари зўри билан 1970 йилдан буён тиқиштирилган Брежнев шахсига сиғиниш барҳам топди.

«Брежнев даври» тугагани ҳаммага равшан бўлиб қолди. Мамлакатимиз ҳаётида янги босқичга қадам қўйилган эди, аммо яқин йиллар ичида қандай ўзгаришлар содир бўлишини камдан-кам одамларгина фаҳмлаётган эдилар. Янги, 1983 йилни совет кишиларининг аксарияти яхши кунлар келишига умид билан қаршилади.

Тоҳир МИРҲОДИЕВ таржимаси.

МЕН РАУФ ПАРФИ ҲАҚИДА НИМАЛАРНИ БИЛАМАН?

Бўлган воқеа

Рауф Парфи ҳақида мақола ёзиш, уни рўзномага юбориш хаёлимда йўқ эди. «Муштум» ойномасининг 1990 йил 22-сонида шоир Рауф Парфи ва унинг шогирди Аъзам Ўктам суҳбатини ўқиб қолдиму, қўлимга қалам олдим.

1964—1965 йиллар эди. Рауф Парфи шеъри билан айтиладиган «Лайло» қўшиғи ниҳоятда машҳур бўлиб кетган... Қўшиқ «тарихи»дан эса кутилмаганда воқиф бўлганман. Тошкентдан Самарқандга поездда келардим. Рўпарамдаги ўриндиққа сариқ ёмғирпўшли қиз ўтирганча, мендек, поезд деразасидан узоқларга тикилиб борарди. Вагоннинг шифтига ўрнатилган радио аввал бироз қитирлаб турди-да, сўнг қўшиқ бошлаб юборди. Дастлаб, билмадим, қандайдир қўшиқ ижро этилди. Сўнг «Лайло» янгради. Иккаламиз ҳам «ялт» этиб радиокарнайга қарабмиз. Дадахон Ҳасанов фарёд солар, биз эса қўшиқнинг залворли юки остида эзилиб, сув бўлиб ўтирардик. Қўшиқ тугади. У гўё бизнинг айбимиз билан тугаб қолгандек, иккаламиз ҳам ўнғайсизландик.

— Сиз бу қўшиқ тарихи ҳақида бирон нарса биласизми? — сўраб қолди қиз.

— Билмайман. Умуман, қўшиқнинг қандай тарихи бўлиши мумкин? Рауф Парфи ёзган, мана Дадахон Ҳасанов айтаяпти. Тўғри, жуда таъсирли қўшиқ...

— Бу қўшиқ унинг ўз ҳаёти ҳақида, — деди қиз ишонч билан. — Рауфнинг иккала оёғи ҳам йўқ. У Тошкент Давлат университатининг журналистика факультетини битирган. Бу қўшиқни биринчи марта ўзи куй басталаб айтган.

Миямга чақмоқ урилгандек бўлди: демак, қўшиқдаги сўнгсиз илтижолар бежиз эмас экан-да!

— Лайло унинг севган қизими? Уни ташлаб кетганми? — дея сўрадим.

— Йўқ, улар бахтли яшаяптилар, — дея Сайёра исмли бухоролик бу қиз менга Рауф ва Лайло ҳақидаги қайғули, айни пайтда қўшиқдек жаранглор муҳаббат қиссасини айтиб берди... Кейинчалик уларнинг машаққатли севги саргузаштини ҳикоя қилиш ниятида бир неча марта қўлга қалам олдим, ниҳоят ёздим ҳам... Бу менинг ҳикоячиликдаги биринчи тажрибам эди. Кейин яна ҳикоялар ёздим, лекин оғирлик қилди шекилли, бу ташвишни бошимдан соқит этдим. Хуллас, қизиғи шундан кейин бошланди.

Ҳикоя «Севган қалб жасорати» сарлавҳаси билан 1965 йили ўзим ишлаётган Пайариқ район «Коммунизм байроғи» рўзномасида босилиб чиқди. Ҳикоядан вилоятдагилар ҳам хабар топишибди. Рўзноманинг қишлоқ хўжалиги бўлими мудири Нормўмин Эгамназаровнинг миллати қозоқ, лекин ўзбекчани сувдай ичади. У ҳикояни қозоқ тилига ўгирди-да, Қозоғистоннинг қай бир рўзномасига жўнатди.

Ҳикоя биринчи шахс тилидан баён қилинган эди. Челак қишлоғидаги 25-ўрта мактаб ўқитувчиси Эркин Музаффаров икки пардали тўрт кўринишли пьеса ёзди! — Менинг ҳикоям асосида! Пьеса Челакдаги маданият уйида қўйиладиган бўлди. Муҳокамасида зал одамга тўлиб кетди. Эркин Музаффаровга аввал сўз берилди. У саҳнага чиқиб, пьеса менинг ҳикоям асосида ёзилганини айтиб, чучук тил билан: «бу пьесани азбаройи ҳурмат билан дўстим Рауф Парфига бағишлайман», деди. Рауф узоқда, ҳеч нимадан хабари йўқ, биз эса уни пьеса қилиб, муҳокама этардик. Кейин менга сўз беришди. Нима ҳам дердим. Қўшиқ таассуроти, бухоролик Сайёра исмли қиз ҳақида нималардир дедиму, жойимга чўкдим. Хуллас, пьеса қўйиладиган бўлди.

Бу орада мен янада машҳуррoқ бўлишни истаб, ҳикоядан янги нусха кўчирдим-да, «Шарқ юлдузи» журналига юбордим. Яхши эслайман, ойноманинг ўша йилги қайсидир бир сонида Рауф Парфига оқ йўл тилашган эди. Журнал саҳифасидан бизларга мўйлов қўйган, мўғулбашара йигит тикилиб турарди. Эркин Музаффаров суратга бироз қараб турди-да, бошини чайқаб тўнғиллади: «Бу иккала оёғи ҳам йўқ одамга сира ўхшамайди...» Кейин «Шарқ юлдузи»дан жавоб олдим: «Ҳикоянгиз анча эҳтирос билан ёзилган. Аммо Рауф Парфининг иккала оёғи ҳам соғ-ку. Уни оёқсизга чиқариб, хафа қилиб қўйиш мумкин... Салом билан Носир Фозилов». Хатни олиб, Эркин Музаффаровга бордим. Пьеса қолдирилди.

Кейин кутилмаганда Рауф Парфидан хат келди: «О, дўстим, — деб ёзарди Рауф. — Соғлигингиз, ишларингиз жойидами? Сиз ҳақингизда менга Носир Фозилов гапириб берди. Ҳикоя эҳтирос билан ёзилган, деди. Агар малол келмаса, ҳикоя эълон қилинган рўзномадан бир нусха юборсангиз. Мендан сўрасангиз, о, мени биргина умид сақлаб турибди. Кўпдан-кўп қарзлар... Нима қилишимни билмайман...».

Мен унга жавоб ёздим, лекин рўзномани юбормадим, уни хафа қилиб қўйишдан чўчидим. Хуллас, биз хат ёзишиб турдик. Унинг хатларига қараганда, оилавий аҳволи оғир эди. Пул йиғиб, унга юбормоқчи бўлдик. Бу иш ҳам чала қолиб кетди. Ўзимизда пул кам, бошқалардан сўрасак, «Рауфинг ким, нега унга пул берарканмиз?», дейишди...

Челаклик ўқитувчи Толиб Раҳматовнинг бир гапи эсимда: «Самарқанд университети тарих факультетида сиртдан ўқир эдим. Филология факультетида Тошкентдан келган ёш шоирлар билан учрашув бўлади, шоир Рауф Парфи ҳам келган, дейишди. Ўша ёққа чопдим. Зал толибу талабаларга лиқ тўла. Навбат Рауфга келганда залда ўтирганларнинг ҳаммаси унинг оёғига қарайди. У эса, ҳеч нарсадан бехабар, шаҳдам қадамлар билан минбарга чиқасолиб, шеър ўқий кетди. Учрашув тугаб, ҳамма чиқаётганда мен эшик олдида Рауф Парфини пойлаб турдим-да, қўлтиғидан ушлаб силкитдим. Унинг эсхонаси ўйнаб кетди: лекин оёғида маҳкам турибди.

Кейинроқ ҳикоя таҳрир қилиниб, «Бир севги қиссаси» номида Самарқанд вилоят «Ленин йўли» рўзномасида босилди. Унда Рауфни Илёс деб ўзгартирганман.

Орадан йиллар ўтди. Пьесачи Эркин Музаффаров вафот этди. Бундан йигирма йиллар муқаддам «Ленин йўли»нинг маданият бўлими мудири (эндиликда марҳум) Суръат Орипов бу саргузаштларимни эшитиб, Рауф Парфи 50 ёшга тўлганда ёзса арзийдиган воқеалар экан, деган эди. «Муштум»да серсоқол Рауфнинг суратини кўриб, балки у элликка кириб қолгандир, деб ўйладим.

Рауф Парфи билан ҳеч қачон учрашмаганмиз. Ким билади, «иккала оёғи ҳам йўқ, бунинг устига рубоб чалиб, бўтадай бўзлаб ашула айтади», деб ўзи ҳақида ҳикоя ёзган ҳаваскор бир қаламкашни балки у ҳалигача унутмагандир... Мендан ёзувчи чиқмади. Ўртамиёна журналистман. Йигирма етти йилдан бери... Рауф бу воқеани менга чиндай қилиб гапирган бухоролик Сайёрани ҳам, мени ҳам кечирсин!..

А. БАРОТЗОДА.

1991 Алишер Навоий йили

ЁДЛАБ ОЛИНГ

АНДИН БЕРИКИМ, ҚОШИМДА ЕРИМ ЙЎҚТУР.

ҲИЖРОНИДА ЖУЗ НОЛАИИ ЗОРИМ ЙЎҚТУР.

ДАШТ УЗРА ҚУЮН КИБИ ҚАРОРИМ ЙЎҚТУР.

САРГАШТАЛИГИМДА ИХТИЁРИМ ЙЎҚТУР.

ҚАЛБИМИЗНИ ЁРИТУВЧИ ЁҒДУ

Бу йилги тантананинг алоҳида аҳамияти бор. Улуғ шоир таваллудининг 550 йиллиги Навоий номи билан аталувчи шаҳарда қандай ўтади? Мухбиримиз қутлуғ сана арафасида Навоий таваллудининг 550 йиллигини ўтказувчи шаҳар комиссияси бош мутасаддиси, шаҳар ижроқўмининг раиси Баҳтиёр Ҳамдамов ҳузурида бўлди.

— Одатда катта байрамлар тараддуди шаҳарларда кўпроқ сезилади, аввои шиорларга тўлиб кетади. Навоий таваллудининг 550 йиллигини иттифоқ миқёсида нишонлашга тайёргарлик кўрилаяпти. Бироқ, кўпчилик навоийликлар шаҳарда катта тўй тараддуди сезилмаяпти, дейишаяпти. Ёки, ҳамма гап дилдами!

— Эҳтимол, кўпчиликка шундай туюлиши мумкиндир. Биз ҳар бир байрамни катта тантаналар билан ўтказиб келдик. Турғунлик даври деб баҳоланаётган ёки ўтмишда бошқачароқ ўтарди. Биламиз, ҳозир қийин. Айниқса иқтисодий-ижтимоий турмушдаги қийинчиликлар одамларнинг кайфиятига таъсир қилаяпти. Ахир кайфият шаҳар қиёфасини белгилайди. Шунга қарамай Навоий бобомиз тўйларини катта тантана билан ўтказиш ниятимиз бор. Шу мақсадда Навоийдаги саноат корхоналари юбилей тантаналари учун 470 минг сўм маблағ ажратдилар. Биз шу ҳисобга Навоий шаҳри ҳақида буклет, жилд, ойнахат ҳамда юбилей белгиларини тайёрлашни режалаштираяпмиз. Тўй кунларида шаҳримизга Ўрта Осиё ва Қозоғистондан йирик навоийшунос олимлар, ёзувчилар, санъат арбоблари ташриф буюришади. 19 февраль куни «Фарҳод» маданият саройида илмий-амалий конференция ўтказилади. Корхоналарда таниқли навоийшунос олимлар, шоирлар иштирокида навоийхонлик кечалари уюштирилади. Демак, энг катта тантана бизда бўладиганга ўхшайди.

— Зиёлилар шоир номи билан юритилаётган шаҳарнинг миллий қиёфаси йўқ, деб гапиришаяпти...

— Дастлаб шаҳар қиёфасига миллий руҳ бағишлаш ғоялари бўлган. Кейин бу эътибордан четда қолди. Ҳатто шаҳар марказида чойхона қуриш ҳам эсдан чиқарилган. Чунки шаҳар лойиҳасини ленинградлик меъморлар тайёрлашган.

— Шаҳарнинг Навоий номи билан юритилаётганига ўттиз беш йил бўлибди-ю лекин бу орада шоирнинг ҳайкали у ёқда турсин, ҳатто суратини ҳам кўрганимиз йўқ. Ҳолбуки, 1989 йил арафасида кутилмаганда яланғоч аёллар ҳайкали қад ростлаганди. «Гуллаётган диёр» деб номланган бу композиция оз пулга яратилмаганини биласиз.

— Ҳа, сиз айтгандай, арзон эмас. Ўша ҳайкалларга кетган маблағ ҳисобига Навоий ҳайкалини яратса бўларди. Шаҳарда Навоийга ҳайкал ўрнатиш тўғрисида етти-саккиз йилдан бери гап бўлаяпти. Бироқ вақтида амалий ишга киришилмади. Ленинградлик ҳайкалтарошлар ҳали ўз ишларини охиригача етказа олишмади. Лекин яқин келажакда шаҳар маданият боғида «Шоирлар хиёбони»ни барпо этмоқчимиз. Навоий ҳайкали мана шу хиёбонда қад ростлайди. Биз шоир ўз асарлари қаҳрамонлари билан учрашуви ифода этилган гўзал манзара яратиш устида ишлаяпмиз.

— Қани эди шу билан навоийликлар қалбида шоир ижодига меҳр-муҳаббат уйғонса. Ҳолбуки, ўттиз йилдан бери яшаб Навоийнинг кимлигини билмайдиганлар бор.

— Улар жуда кўп. Оддий фуқароларни қўя турайлик. Шаҳардаги йирик корхоналарнинг раҳбарлари ҳатто Навоийнинг туғилган йилини билишмайди. Яна биз Навоий шаҳриданмиз, деб кўкракка урамиз.

— Шу ўринда ҳақли бир савол туғилади. Бизда марксизм-ленинизм университетлари, сиёсий ўқиш тармоқлари мавжуди, уларга аҳолининг муайян қисми жалб қилинади.

Вақт бундай сиёсий тарбиянинг таги анча бўш эканини кўрсатди. Нега энди биз Навоий ижоди меросини ўрганувчи курслар ташкил этишимиз мумкин эмас!

Навоий халқлар дўстлигининг куйчиси бўлганидан хабаримиз бор. Бугун шаҳримизда 80 миллат вакиллари истиқомат қилишади.

Навоий фақат ўзбекнинг шоири эмас, балки барча миллат ва элатларининг шоири, ахир.

Суҳбатдош

Маҳмуд МАРДИЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

МУХБИР ШАРҲИ: афсуски, Навоий шаҳрида Навоий тилига ҳурматни жойида деб бўлмайди. Давлат тили тўғрисидаги қонун совуққонлик билан кутиб олинди. Айрим кимсалар рус миллатига мансуб кишиларнинг шаҳардан кўчиб кетишаётганини давлат тили билан боғламоқдалар. Ҳатто шаҳар партия комитети пленумида шаҳарда икки тиллиликни жорий этишга уринишлар бўлди. Шунинг учун ҳам давлат тилини жорий этишга сарфланаётган харажатлар самара бермаяпти. Сўзимиз аввалида айтганимиздек, Навоий чинакам дўстликнинг куйчиси. Шунинг учун ҳам унинг ғазаллари бу ерда кўп тилларда янграши зарур. Эҳтимол, катта юбилей арафасида бизнинг гинахонлик қилишимиз инсофдан бўлмас, чунки бобомизнинг муборак тўйлари халқлар дўстлигининг байрамидир.

ОЙБЕККА ҲАЙКАЛ

УЛЬЯНОВ районидаги Ойбек номли ўрта мактабда Мусо Тошмуҳаммад ўғли Ойбекка ўрнатилган ҳайкалнинг очилиши муносабати билан митинг бўлди.

Ойбекка ёдгорликни ҳаваскор ҳайкалтарош, Қарши шаҳар ички ишлар бўлими ходими Бахтиёр Анваров мактаб ўқитувчилари ва ўқувчиларининг кўмагида тиклади.

П. ГАДОЕВ,
«Халқ сўзи» мухбири.

Алишер Навоий номидаги Давлат опера ва балет театрида Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган санъат арбоби Баҳодир Йўлдошев «Алишер Навоий» операсини саҳналаштирди.

СУРАТДА: мазкур операдан кўриниш.

С. МАҲКАМОВ олган сурат.

Давлат тили ҳақидаги Қонун қандай бажарилмоқда?

ЛОҚАЙДЛИКДАН САҚЛАСИН!

Жумҳурият Олий Кенгаши томонидан қабул қилинган «Давлат тили ҳақида»ги қонунни қўллаб-қувватловчи жуда кўплаб мақолалар матбуотда ёритилганлиги бу долзарб масала барчанинг фикрини ўзига қаратганлигидан далолатдир. Шунингдек, қонуннинг амалда тадбиқ этилиши юзасидан ҳам ўнлаб комиссия ва қўмиталар ташкил қилинишини унга берилган эътибор деб эътироф этиш мумкин.

Бироқ кейинги 2—3 ой давомида бу масала, яъни давлат тили ҳақидаги қонун амалиёти доирасида, уни ёритиш ишларида негадир сусайиш кузатилмоқда. Бу муҳим масалага зид ишлар амалга оширилган ҳолларга ҳам дуч келиш мумкин. Қонуннинг 24-моддасида жумҳуриятимиз ҳудудидаги барча жой номлари ягона давлат тилида ёзилиши қайд этилган. Аммо Тошкентда заргарлик буюмлари билан савдо қилувчи дўконларнинг пешлавҳаларини кўриб таажжуб қиласан киши. Савдо вазирлигидаги ўртоқлар заргарлик буюмлари дўконлари пештоқидаги номларни ўзбекчалаштиришибди-ю, аммо пешлавҳани ахборот лавҳаси билан адаштириб юборишибди. Бу гапимизга «Заргарлик буюмлари САФСАР ювелирные изделия», «Жемчуг — Марварид» каби дўкон пешлавҳалари мисол бўла олади. Савдо тармоқларида бу ҳол одат тусига кириб қолган десак, хато бўлмас. Йўқса, Киров, Октябрь, Ленин районларига қарашли қатор озиқ-овқат дўконлари пештоқида «Нон — хлеб», «Озиқ-овқатлар — Продукты», «Гастроном» каби дўкон номини билдирувчи пешлавҳаларни савдо идораларидаги мутасаддилар ўқиб кўришмасмиди? Ҳа, даъвогар суст бўлса, қози муттаҳамлик қилар экан. Айрим йирик-йирик ташкилот ва корхоналар раҳбарлари бизнинг сусткашлигимиздан унумли фойдаланмоқдалар. Олий партия мактаби пештоқида «Высшая партийная школа» деган ёзувни ўзгартирганлари йўқ. «Ташсельмаш», «Таштекстильмаш», «Средазкабель» деган лавҳаларнинг ҳамон осилиб турганлиги давлат тили ҳақидаги қонунни менсимасликнинг айни ўзгинасидир. Бу корхоналар раҳбарларининг виждони уйқуда, кўзи юмуқ десак, балки биздан ранжишар. Тўғри гап туғишганга ёқмас!..

Шаҳримизда «Академкнига», «Академическая книга» деган китоб дўконлари мавжуд. Буларнинг мутасаддиларига тил тўғрисидаги қонун ҳақида гапирсангиз, улар: «Биз Москвага қарашли ташкилот ҳисобланамиз», — деб кўзларини лўқ қилишади. Балки маошни ҳам улар Москвадан олишар?!

Тошкентдаги «Москва» меҳмонхонасига «Чорсу» номи берилиши билан бу муҳташам бино пештоқига турли жойлардан сайёҳлар келишини баҳона қилиб ўзбек ва рус тилларида меҳмонхона номи билан боғлиқ ёзув пайдо бўлди. Мантиқни қаранг: ўн-йигирма кунлик сайёҳнинг ҳурмати бор экану, қонуннинг ҳурмати йўқ эканда «Саёҳат». «Ўзбекистон» меҳмонхоналарнинг пешлавҳалари ҳам «меҳмонназоз»лик асосида қайд этилган. Тўғри, халқимиз ва юртимиз меҳмонни эъзозлайди, бироқ оқилона ибрдан аҳмоқона хулоса чиқармаслик керак.

Шу ўринда давлат тили ҳақидаги қонунни бажаpмаи, — деб «қовун туширaётган» айрим ташкилотлар фаолияти ҳақида ҳам қисқача тўхталсак.

Шаҳримизда кейинги пайтларда айрим «Тузатиш моллари», «...фотосалони» деган маиший хизмат шохобчалари пайдо бўлиб қолди. Бизнингча, «Тузатиш моллари»ни — «Таъмирлаш анжомлари», фотосалонни эса «Суратхона» дейилса мақсадга мувофиқ бўларди.

Бир жойда «7-такси саройи» деган пешлавҳани ўқиб қолдим. Асли «Таксилар 7-сон манзилгоҳи» дейиш лозим эмасми? Бу чаласаводликлар учун қанча маблағ совурилди экан? Ахир шаҳримизда тил борасида мутахассислар иш олиб бораётган Атамалар комиссияси билан маслаҳатлашиш учун вақт топилса, давлат ҳамёнига ортиқча зарар етмас эди.

Энди яна бир ҳолат устида тўхталишни бурчим деб ҳисоблайман. Яқинда бир гуруҳ (рус миллатига мансуб) ўртоқлар арз билан бир қанча ташкилотлар эшигини тақиллатишди. Уларнинг талаблари қуйидагича:

«СССРнинг расмий тили тўғрисида»ги қонунда жой номлари миллий ва рус тилларида қайд этилиши кўрсатилган. (18-модда, 3-банд). Тошкентда бунга амал қилинмаяпти».

Аслида бу таги пуч даъво, ноҳақ талаб. Негаки, улар дастур қилиб олган «СССРнинг расмий тили тўғрисида»ги қонуннинг 4-моддасида ҳар бир жумҳурият ўзининг давлат тили ҳақидаги қонунини қабул қилишга ҳақли эканлиги кўрсатилган. Қолаверса, жумҳуриятимизнинг «Мустақиллик декларацияси»да Иттифоқ миқёсидаги қонунлар аввало Ўзбекистон Олий Кенгашида кўриб чиқилади, халқ томонидан лозим топилсагина қабул қилинади, дейилган.

Юқоридаги ўртоқлар асос қилиб олган Иттифоқ қонуни бизда кўриб ҳам чиқилгани, қабул ҳам қилингани йўқ. Аммо айрим раҳбарлар буни ўзларича ҳал этишга уриниб кўрмоқдалар. Шу ўринда бир нарсага эътиборни қаратмоқчиман. Жумҳурият давлат тили қабул қилингач, биргина кўчалар номини қонун асосида қайд этиш учун қарийб бир миллион сўм сарфланди. Агар яна бошқатдан, икки тилда қайд этишга тўғри келиб қолса, (худо асрасин!) камида бир миллион сўм кимнинг ҳамёнидан олинади? Ёки буни иккитиллиликни ёқлаётганлар ўз чўнтакларидан беришармикан?

Шахсан ўзим қонуннинг шаҳримизда тадбиқ этилишини назорат қилиш ишларида мутасаддилардан бўлганман. Бу ишлар учун қайси ташкилот қанча маблағ сарфланганини жуда яхши биламан. Иккитиллилик ҳақидаги талабларга қулоқ солинадиган бўлса, камида юз-юз йигирма миллион сўм қўшимча харажат қилинишига аминман. Бу шундоқ ҳам оқсаб турган иқтисодни оёқсиз қилиб қўйиши мумкин.

Бироқ айтиш керакки, айрим ташкилотлар ноўрин сарф-харажатга йўл қўймоқдалар. Мисол учун Ленин район озиқ-овқат савдоси ташкилоти дўконлари пештоқига икки тилда ёзилган пешлавҳалар ўрнатилмоқда. Хўш, ноўрин харажатлар ким томонидан амалга оширилмоқда? Нега буларни тегишли идоралар назорат қилмаяптилар? Айнан шундай фикрни «Суратхона»лар, айрим даволаш муассасалари, «Орзу» чарм-спорт анжомлари корхонаси, маданий буюмлар савдо ташкилоти ҳақида ҳам айтиш мумкин. Ишчи назорати гуруҳлари, ички ишлар ходимлари бу масалага ҳам эътиборни қаратишса ёмон бўлмасди.

Шаҳримизда шундай жойлар борки, улар жамоат тинчлигини сақлаш учун ташкил қилинган. Бу халқ кўнгилли миршабларидир. Бироқ мазкур ташкилотларнинг ўзлари қонунга риоя қилмасликлари қизиқ. Пролетар кўчаси 4-уйда жойлашган бундай ташкилот тепасига «Штаб ДНД г. Ташкента» деган чироқли лавҳа ўрнатилган. Луначарский кўчасида эса «Районный штаб ДНД» деб ёзиб қўйишибди. Ахир шуни «Халқ кўнгилли миршаблари қароргоҳи» (ёки «Кўнгилли халқ лашкарлари қароргоҳи») деб ёзиб қўйиш мумкин-ку! Бунинг учун озгина хоҳиш ва эътиқод зарур, холос.

Халқимиз тилига нисбатан лоқайд муносабатда бўлинаётган ҳолатларни кўрганда ҳикматли бир мулоҳаза ёдимга тушади: «Дўстларингдан қўрқма, улар нари борса, хиёнат қиладилар; душманларингдан ҳам қўрқма, улар нари борса, сени ўлдирадилар; лоқайдлардан қўрқ, чунки уларнинг лоқайдлиги туфайли ер юзида хиёнат ва қотиллик мавжуд!» Ҳа, лоқайдлардан асрасин!

Дилмурод САИД.

АЖОЙИБ ДУНЁ

ҚАЙТА ТИРИЛГАН БОЛА

● ЖАНУБИЙ АФРИКА Республикасидаги Грейт-Фиш дарёсида (Кап вилояти) уч нафар кичкина бола чўмилишарди. Тасодифан улардан бири — олти ёшли Юлиус чўка бошлаган... Бақириқ-чақириққа катта одамлар етиб келишганида, бола беш метр чуқурликдаги дарё тубида ҳаракатсиз ётарди. Ғоввос болани сув остидан олиб чиқмоқчи бўлганда, уни маҳаллий зулус Жорж Масеру тўхтатган. У бола чўккан жойда қайиғини тўхтатиб, қўлларини сув устида ҳаракатлантира бошлаган. Орадан уч минут ўтгач чўккан тана сув сатҳига кўтарилиб чиққан. Ошқозон ва ўпкадаги сувларни обдан чиқариб юборган Масеру ҳеч қандай сунъий нафас олдиришсиз қўллари билан яна гипноз қилишни бошлаган. Беш минут ўтар-ўтмас Юлиус ҳеч нарса кўрмагандек чопқиллаб кетган.

ДУШАНБА — ОҒИР КУНЛИГИ РОСТ

● СТАТИСТИКА маълумотларига кўра 15 ёшдан 59 ёшгача бўлган инглизлар ўртасидаги ўлимнинг кўп қисми душанба кунига тўғри келар экан. Врачларнинг фикрича, бир, икки кунлик дам олишдан сўнг инсон организми ҳафтанинг биринчи иш кунига кўника олмайди. Натижада, турли касалликларга дучор бўлиб, охири инфарктга учрайди. Мабодо, душанба кунлари байрамга тўғри келиб, ишга борилмаса, унда сешанба «инфаркт» куни бўлар экан.

ДАВОЛОВЧИ МИС

● ПЕПИТА исмли қизча Мексиканинг Гвадалахара шаҳрида яшовчи этикдўз Фелипс Грухильонинг оиладаги олтинчи фарзанди эди. Қизча икки ёшга тўлганда унинг ака ва опалари ҳазиллашиб бошига мис халқа, қўл ва оёқларига ҳам мис билан узук тақиб қўйишган.

Қизалоқ бундан жуда ажабланган ва аста-секин тақинчоқларга кўникиб, уларни ҳечам ечмайдиган бўлган. Кейинчалик Пепита оиладаги бошқа болаларга қараганда соғлом ва бақувват бўлиб ўса бошлаган. У деярли касал бўлмас, кундан-кун семирарди, ақлий жиҳатдан ҳам ривожланишда ака-опаларини ортда қолдира бошлаган. Медиклар бунга асосий сабаб мис эканлигини таъкидламоқдалар.

ЁҒОЧ ОЁҚДАГИ РЕКОРД

● АМЕРИКАНИНГ Висконсин штатидаги Лойял шаҳрида истиқомат қилувчи Эдди Вульф дунёда энг катта бўлган ёғоч оёқ (ўн икки метрли) ясаган. Амалий жиҳатдан унда юришнинг иложи йўқ бўлсада, Эдди бунга ҳаракат қилган ва ўттиз бир қадам ташлаб йиқилиб тушган. Сал бўлса, бу воқеа ҳалокат билан тугай деган. У бахтига унча катта бўлмаган сойга қулаган.

АНАНАСЛИ КЎЙЛАКЛАР

● АНАНАСЛАР филиппинликларни на фақат тўйинтиради, балки кийинтиради ҳам.

Ананаснинг пишиқ ва қаттиқ баргига махсус ишлов бериб «жус» деб номланган материал олинади. У ювишга осон ҳамда ҳавони ҳам яхши ўтказади. Бу дарахтнинг ҳар биридан газмол олиш мумкин. Бу унинг қаерда экилганлигига, навига ҳатто қайси жойда ўсганлигига ҳам боғлиқ экан.

Бош муҳаррир: Аҳмаджон МУХТОРОВ.

Таҳрир ҳайъати: Анвар ЖУРАБОЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, Абдували ИМОМАЛИЕВ, Йўлдош ИСМОИЛОВ, Тоҳир МИРҲОДИЕВ, Турғун НАЗАРОВ (масъул котиб), Ҳабибулла ОЛИМЖОНОВ, Абдукарим РАҲИМБЕРДИЕВ (бош муҳаррир ўринбосари), Азим СУЮН, Тоиба ТУЛАГАНОВА, Муҳтарама УЛУҒОВА, Сайди УМИРОВ, Норбобо ШАКАРОВ, Муҳаммад Солиқ Муҳаммад ЮСУФ, Ориф ЮНУС.

МАНЗИЛГОҲИМИЗ: 700000, ГСП Тошкент шаҳри, Ленинград кўчаси, 19-уй.

Индекс: 64608. 4907 буюртма.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12